

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

“Nej” kan sägas med olika intentioner, och det gör hela skillnaden.

Förskollärares uppfattningar om strategier mot exkluderande
handlingar mellan barn i förskolan, som med tiden kan leda till
mobbing.

En kvalitativ intervjustudie.

Namn: Jenny Dahlberg & Emma
Molin
Program: Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2022
Handledare: Malgorzata Erikson
Examinator: Agneta Simeonsdotter

Nyckelord: Förskollärare, förskola, exkludering, mobbning, strategier

Abstract

Mobbning bidrar till kraftigt negativa konsekvenser i människors liv, och det startar redan i förskolan. "Läroplan för förskolan" (Lpfö18, 2018) uttrycker att inget barn skall kränkas och förskolan ska bidra till social hållbar utveckling. Därför har vi valt mobbning som ämne för vår studie. Syftet är att få fatt i förskollärares uppfattningar om strategier mot exkludering mellan barn i förskolan för att motverka mobbning. Våra frågeställningar är 1) Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av olika situationer där exkludering mellan barn förekommer? 2) Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande? 3) Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar om resultatet utifrån deras strategier?

Vi har gjort en kvalitativ studie utifrån en fenomenografisk teori. Empirin har vi samlat in genom intervjuer med fem förskollärare från tre olika förskolor i Göteborgs Stad. Våra viktigaste resultat som framkommit är att det inte finns några universella metoder för hur man skall arbeta mot mobbning i förskolan. Det gäller att pröva sig fram med olika strategier. De strategier som uppkommit är att arbeta med rollspel och barnlitteratur, konkreta exempel på regler, att vara en prosocial rollmodell samt att se barn som medmänniskor. Samt att vara varsam om barns integritet och sträva mot att försöka förstå deras livsvärld för både den som exkluderar och exkluderas. Det har också framkommit att det är viktigt att ha en god samverkan med alla de vuxna som omger barnet. Det är av stor vikt att veta var, när och hur det sker exkluderande situationer för att kunna rikta blicken åt rätt håll och få syn på det. En dominerande uppfattning som förskollärarna uttryckt är att exkludering mellan barn förekommer främst i leksituationer.

Förord

Först och främst vill vi tacka vår handledare, Malgorzata Erikson för visat förtroende och genuint engagemang för vårt arbete. Vi vill även tacka alla föreläsare och lärare på förskolläraryrkesprogrammet på Göteborgs universitet för all kunskap vi fått som kommer att hjälpa oss i vår kommande yrkesroll som förskollärare. Sist men absolut inte minst vill vi också tacka våra VFU-handledare samt de förskollärare som deltagit i vår studie, ni har bidragit med värdefulla erfarenheter och utan er hade vår studie inte varit möjlig att genomföra.

Tusen tack!

/Emma Molin & Jenny Dahlberg

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
2 Syfte och frågeställningar.....	2
2.1 Syfte.....	2
2.2 Frågeställningar	2
3 Begreppsdiskussion och avgränsning.....	3
3.1 Mobbning.....	3
3.1.1 Fysisk aggression	3
3.1.2 Relationell aggression.....	3
3.1.3 Verbal aggression.....	4
3.1.4 Instrumentell aggression	4
4 Tidigare forskning	4
4.1 Situationer där exkludering uppstår och hur det kan gestalta sig mellan barn i förskolan.....	5
4.2 Hantering av situationer där exkludering mellan barn uppstår.....	7
4.3 Resultat av strategier vid hantering av exkludering mellan barn	11
4.4 Förhållningssätt och gruppklimat i relation till mobbning	11
4.5 Sammanfattning av tidigare forskning	12
5 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp.....	13
5.1 Fenomenografi.....	13
6 Metod och genomförande.....	14
6.1 Kvalitativ forskningsmetod med semistrukturerade intervjuer	14
6.2 Genomförande av intervju och undersökningsgrupp.....	15
6.2.1 Bearbetning av intervju.....	15
6.2.2 Analysmetod	15
6.3 Etiska överväganden.....	16
6.4 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	17

7 Resultatredovisning	18
7.1 Förskollärares uppfattningar av situationer där exkludering mellan barn förekommer..	18
7.1.1 Lek	18
7.1.2 Vuxenstyrda situationer såsom samling eller matsituationer.....	19
7.2 Förskollärares uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande.....	19
7.2.1 Kommunicera i arbetslaget, kartläggning, handlingsplan och samverkan	20
7.2.2 Strategi med regler	20
7.2.3 Strategi att starta upp något tillsammans med barnet för att locka till sig andra samt hjälpa barnet in i en pågående lek.....	22
7.2.4 Jobba på gruppnivå samt stärka individen, närvarande pedagog, förebyggande arbete.....	23
7.2.5 Gruppkonstellationer som strategi	24
7.2.6 Auktoritativ ledarroll som bidrar till prosociala beteenden, positivt gruppklimat...	24
7.2.7 Temaarbete i syfte att stärka gruppen, barnlitteratur och rollspel	25
7.3 Förskollärares uppfattningar av resultatet utifrån deras strategier	26
8 Slutdiskussion.....	28
8.1 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av olika situationer där exkludering mellan barn förekommer?.....	28
8.1.1 Lek	28
8.1.2 Vuxenstyrda situationer såsom samling eller matsituationer.....	28
8.2 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande?	29
8.2.1 Kommunicera i arbetslaget, kartläggning, handlingsplan och samverkan	29
8.2.2 Strategi med regler	30
8.2.3 Strategi att starta upp något tillsammans med barnet för att locka till sig andra samt hjälpa barnet in i en pågående lek.....	31
8.2.4 Jobba på gruppnivå samt stärka individen, närvarande pedagog, förebyggande arbete.....	32

8.2.5 Gruppkonstellationer som strategi	32
8.2.6 Auktoritativ ledarroll som bidrar till prosociala beteenden, positivt gruppklimat... 33	
8.2.7 Temaarbete i syfte att stärka gruppen, barnlitteratur och rollspel	34
8.3 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar om resultatet utifrån deras strategier?... 34	
8.4 Studiens relevans för förskollärarens yrkesutövning samt didaktiska implikationer	35
8.5 Förslag på vidare forskning	37
9 Referenslista	39
Bilaga 1- Intervjuguide.....	42
Bilaga 2 - Tips på material att arbeta med som framgår i vår studie	42

1 Inledning

“Nej, jag vill inte sitta bredvid henne”, “Nej, då får du inte komma på mitt kalas”, “Nej, du kan inte vara med för nu vill vi leka själva”, “Nej, jag vill inte vara med honom för han är alltid så dum” detta är alla citat som förekommer i förskolan.

Mobbning mellan barn börjar redan i 2–5 års åldern (Griffin Freeman, 2013). Mobbing bidrar till negativa konsekvenser för barns utveckling och lärande, och kan leda till psykisk ohälsa så allvarligt att det till och med kan leda till självskadande beteende och självmordstankar. Det bidrar även till problem med sociala relationer och dessa negativa konsekvenser kan följa med genom hela livet. Även de personer som mobbar andra riskerar att drabbas av psykisk ohälsa, och svårigheter att anpassa sig i samhället, och det kan i vissa fall även leda till kriminalitet (Levine & Tamburrino, 2014; Tanrikulu, 2020). Trots denna kunskap finns det fortfarande lite forskning inom fältet mobbning i förskolan (Repo & Sajaniemi, 2015; Thornberg, 2020).

Tanrikulu (2020) betonar vikten av att förebygga och stoppa mobbning i ett tidigt skede. Författaren lyfter att genom att ha kunskap om var och när mobbning förekommer så underlättas arbetet för yrkesverksamma att kunna ingripa och förebygga.

Iraklis (2020) menar att pedagogernas tolkning och kunskap om mobbning har en avgörande roll för att kunna hantera exkludering i förskolan. Genom kunskap om var och när det sker, och att ha strategier för hur man kan förhindra att exkluderande händelser får fortgå så kan eventuell mobbning motverkas (Smith-Bonahue, Smith-Adcock och Harman Ehrentraut, 2015; Iraklis, 2020). Söderström och Löfdahl Hultman (2017) lyfter att mobbning är svårt att upptäcka eftersom det ofta sker när vuxna inte ser, befintlig forskning handlar främst om förebyggande arbete, det finns inte så mycket forskning om hur man direkt kan agera när mobbning har uppstått. Därav menar vi att det finns en tydlig kunskapslucka i forskningen och den vill vi bidra till att fylla genom att undersöka hur förskollärare agerar när det sker konkret i deras verksamhet.

Vi väljer att använda oss av en empirisk undersökning som metod där vi intervjuar förskollärare för att undersöka deras uppfattningar om olika situationer av exkluderande händelser i förskolan, eftersom det är de som har stor erfarenhet. En annan del av metoden är att vi studerar fenomenet mobbning genom att bryta ner det i mindre beståndsdelar i form av olika exkluderande händelser. Vi vill argumentera för att denna metod och angreppssätt bidrar till djupare kunskap inom fältet. Att prata om mobbning i förskolan kan upplevas som hårt, allvarligt och tabubelagt. Mobbing är ett komplext begrepp och genom att undersöka det i sin helhet finns risk för att detaljrikedom försvinner. Men genom att titta på de små händelser som sker i vardagen, men som ju faktiskt kan leda till mobbning så blir det lättare att prata om och få syn på och få en fördjupad kunskap, vilket är syftet med denna studie.

Raisor och Thompson (2014) lyfter vikten av att vuxna redan tidigt uppmuntrar barnen till prosocialt beteende och uppmärksammar dem på vilka beteenden som kan vara sårbara för någon annan. Förskolan är vanligtvis barnens första erfarenhet av att ingå i sociala relationer och samarbeta tillsammans med andra utanför familjen, och de menar att detta är en kritisk period för att bygga grundläggande goda strategier.

Utifrån denna kunskap menar vi att det blir viktigt och intressant att undersöka vilka strategier

det finns som kan användas för att motverka mobbning. Detta är en viktig yrkeskunskap att inneha för att förskollärare skall kunna arbeta mot förskolans grundläggande värden om att utbildningen ska förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar som samhället vilar på. Alla som arbetar inom förskolan ska utgå från vad som bedöms vara barnets bästa, värna om alla människors lika värde, inget barn ska diskrimineras, och alla tendenser till kränkande behandling skall motverkas aktivt (Läroplan för förskolan [Lpfö18], 2018; SFS 2010:800; UNICEF Sverige, 2018). Enligt Skolverket (2022) ska varje förskola genomföra åtgärder för att förebygga och förhindra kränkande behandlingar samt upprätta en årlig plan, det är dock upp till varje förskola hur denna plan kan se ut, och i detta arbete menar vi som författare att det är viktigt att ha kunskap inom fältet, för att kunna skapa en handlingsplan.

Med mobbning mellan barn i förskolan utgår vi ifrån det Olweus (1994) beskriver att mobbning kännetecknas av: en avsiktlighet, upprepning över tid, obalans av makt samt att det sker utan att den mobbade individen provocerat. Denna studie kommer att handla om förskollärares uppfattningar av strategier mot exkluderande handlingar mellan barn i förskolan, var och när de upplever att exkludering sker på förskolan och hur de anser att metoderna de prövat fungerar. Vi väljer att undersöka exkluderande händelser i förskolan eftersom dessa tenderar att utvecklas till mobbning.

Raisor och Thompson (2014) menar att det inte pratas så mycket om mobbning i tidigare åldrar, men att det förekommer, och med tidiga insatser så kan man minska antalet händelser. Författarnas slutsats är att barnen tidigt ritar sina sociala kartor för hur man skall vara i sociala relationer, och det är förskollärares uppgift att lära barnen att ingå i sociala gemenskaper tillsammans med andra och lära dem förstå andras perspektiv och vägleda dem till att bli ansvarsfulla samhällsmedborgare.

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Syftet med studien är att samla förskollärares uppfattningar om när, var och hur de upplever att exkludering sker mellan barn i förskolan. Samt att ta reda på förskollärares uppfattningar om vilka strategier de använder sig av för att stoppa och förebygga händelser där barn exkluderas av varandra och det i sin tur kan leda till mobbning.

2.2 Frågeställningar

1. Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av olika situationer där exkludering mellan barn förekommer?
2. Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande?
3. Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar om resultatet utifrån deras strategier?

3 Begreppsdiskussion och avgränsning

Vi kommer i detta avsnitt göra en begreppsförklaring samt avgränsning av begreppet mobbning, det är ett brett begrepp och behöver därför brytas ner för att få en djupare förståelse samt möjlighet att upptäcka de händelser som kan vara en del av eller leda till mobbning. Vi menar att begreppet behöver lyftas och förklaras eftersom alla exkluderande handlingar inte behöver handla om mobbning och vice versa, det är glidande skalor som behöver medvetandegöras för att få ett mer riktat och fördjupat fokus för vår studie.

Saracho (2017a) menar att mobbning skrivs ibland fram lite annorlunda i förskolan, och anledningen till detta är att det annars kan bli svårt att upptäcka de tidiga stadierna av mobbning. Begreppet mobbning definieras därför ofta i stället som *exkludering* i förskolan. Swärd och Kimhag (2022) menar dock att man skall använda sig av begreppet mobbning i förskolan eftersom exkluderande strategier som utvecklas till att vara mobbning även existerar där. Personalen behöver tidigt kunna identifiera tecken som skulle kunna leda till eller handla om mobbning och för att detta skall vara möjligt behövs kunskap.

Lpfö 18 (2018) uttrycker att förskolan ska ge varje barn möjligheter att utveckla en medvetenhet om sin rätt till sin kroppsliga och personliga integritet. Exkluderade handlingar, ett "nej", kan vara uttryck för både 1) pågående mobbning, 2) tidigt tecken på mobbning men även 3) en acceptabel social handling och rättighet. Barns rätt att uttrycka sitt "nej" får inte äventyras, de har rätt till sin integritet, men det är viktigt att vi som förskollärare undersöker vad "nej" grundar sig i. Som Olweus (1994) beskriver är en upprepning av ett nej till ett och samma barn över tid en exkluderande handling, och ett tidigt tecken på mobbning. Det behöver vi som förskollärare vara vaksamma på.

3.1 Mobbning

Mobbning gestaltas oftast som ett aggressivt beteende gentemot en annan individ, men det behöver inte alltid vara så (Thornberg, 2020). Mobbning kan delas in i olika typer (Raisor & Thompson, 2014; Thornberg, 2020; Levine & Tamburrino, 2014; Saracho, 2017b; Tanrikulu, 2020), dessa definieras enligt följande:

3.1.1 Fysisk aggression

Något som kan visa sig genom sparkar, nypningar, bitas, spotta, slå, dra i hår, kasta eller rycka till sig föremål eller knuffas. Små barn är inte vana att dela leksaker eller vuxnas uppmärksamhet med andra och detta kan då ibland resultera i fysisk aggression. När det finns en obalans i makt och någon vill uppnå dominans, kan mobbning vara ett maktmedel (Raisor & Thompson, 2014; Thornberg, 2020; Levine & Tamburrino, 2014; Tanrikulu, 2020).

3.1.2 Relationell aggression

Sker genom spridning av rykten samt exkludering av personer, som kan vara synligt genom att direkt säga att någon inte får vara med, eller dolt där man sprider rykten bakom individens rygg. Relationell aggression kan också visa sig när någon avsiktligt skadar andra genom att utesluta dem från att vara med i olika sociala grupper och att individen känner sig exkluderad och utanför. Ett annat sätt kan vara när ett barn frågar om att få vara med i leken, men bemöts genom att få en obetydlig roll som inte har något att säga till om. Barnet får då tillträde till

leken, men på de andras villkor. Det kan också visa sig genom att barn ignorerar vissa barn samt säger till andra kamrater att inte leka eller kommunicera med barnet. Förskollärare kan ibland höra att "Du kan inte komma på mitt kalas" eller "Jag kommer inte vara din kompis". Dessa uttryck kan, om de förekommer ofta mot ett och samma barn så att det sårar, komma att bli relationell aggression (Thornberg, 2020; Raisor & Thompson, 2014; Tanrikulu, 2020; Levine & Tamburrino, 2014).

Levine och Tamburrino (2014) lyfter att fysisk aggression och relationell aggression är vanligast förekommande i förskolan. Den vanligaste orsaken till aggressivt beteende grundar sig i att vilja ha en leksak. Relationell aggression beskrivs handla om exkludering, kontroll av kamratrelationer eller att avsäga sig vänskap.

3.1.3 Verbal aggression

Tanrikulu (2020) samt Thornberg (2020) delar in mobbning i förskolan i ytterligare en kategori; verbal, vilket innebär att skälla ut, skratta åt någon, retas, hota, använda ett kränkande språk, förödmjuka/förolämpa, avslöja hemligheter, skvallra eller kalla någon för öknamn.

3.1.4 Instrumentell aggression

Kan visa sig när ett barn vill ha en leksak eller något att äta och inte vill dela med sig, vilket då kan resultera i bitande, sparkar eller att slåss eller knuffas. När detta beteende kommer sig ur viljan av att ha ett objekt för sig själv kallas det instrumentell aggression. Författarna förklarar detta beteende med att små barn har en begränsad kognitiv förmåga och inte har förmågan att förstå andras perspektiv, de kanske heller inte har språket ännu som möjliggör för dem att uttrycka sin vilja eller sitt behov (Raisor & Thompson, 2014).

Vi har valt att förklara och utveckla en förståelse för hur begreppet mobbning skrivs fram och definieras i de olika forskningsartiklarna samt den kurslitteratur vi läst. Eftersom mobbning är det mest centrala begreppet för vår studie blir det relevant att reda ut vad det innebär, för att öka förståelsen för fenomenet. Vi har valt att avgränsa vår studie av fenomenet mobbning till att handla om exkluderande handlingar i förskolan för att få ett mer riktat och fördjupat fokus.

4 Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras några artiklar från tidigare forskning som gjorts inom ämnesområdet för denna studie, samt annan litteratur som är relevant för vår studie. Vi har valt ut de artiklar som undersökt mobbning och exkludering i förskolan samt försökt rikta in vår sökning på artiklar som tar upp vilka strategier som förskollärare kan och/eller har använt sig av tidigare. Det visade sig vara svårt att hitta artiklar om mobbning i förskolan, vilket kan bero på att begreppet sällan används i förskolan, vilket gjorde att vi även fick söka på artiklar som använde begreppet exkludering. Data har hämtats från Göteborgs universitetsbiblioteks hemsida, där databaserna *supersök*, *education research complete* samt *scopus* använts. Alla artiklar i studien har filtrerats med peer-reviewed.

Avsnittet kommer att presenteras i fyra delar nedan. I del 4.1 presenteras vad tidigare forskning säger om i vilka situationer exkludering mellan barn uppstår. Del 4.2 lyfter olika strategier som används när barn exkluderar varandra, och del 4.3 behandlar vilka resultat

dessa strategier bidrar till. Slutligen presenterar del 4.4 förhållningssätt och gruppklimat i relation till mobbning, hämtad från tidigare kurslitteratur.

4.1 Situationer där exkludering uppstår och hur det kan gestalta sig mellan barn i förskolan

Repo och Sajaniemi (2015) har gjort en studie där syftet var att undersöka vilken typ av organisatorisk och pedagogisk praxis som används för att hantera och förebygga mobbning. De samlade uppgifter från förskolepersonal på förskolor i Vanda Stad i Finland. Studien belyser att mobbning är ett allvarligt problem som börjar redan i förskolan. I studien lyfts vikten av att se tecken på mobbning tidigt, för att kunna förhindra att det sker, och föreslår att det borde finnas en handlingsplan mot mobbning på varje förskola. De förklarar dock att det inte finns någon utvärdering om en handlingsplan faktiskt har någon effekt mot att förhindra mobbning, men studien tar reda på vad förskolepersonalen har för uppfattning om detta. Den undersöker i vilken typ av förskoleklimat som mobbning förekommer mest. I frågan om en handlingsplan hade någon effekt, så visade studieresultatet inte ett minskande av mobbningen genom att det fanns en handlingsplan, men hos dem som hade en handlingsplan var upplevelsen hos förskollärarna att de kunde agera och att de hade ett gott klimat för att förebygga mobbning. Studien visade också att fler mobbningsituationer uppstod ju fler regler och stränga konsekvenser som förekom mot mobbning. Medan på de förskolor där klimatet präglas av kärlek och värme så förekom färre mobbningsituationer.

Smith-Bonahue et al. (2015) har skrivit en artikel om relationell mobbning och exkluderingar mellan barn i förskolor samt hur man som förskollärare kan hantera dessa situationer när de uppstår och i likhet med Repo och Sajaniemi (2015) menar de att det är viktigt att agera tidigt när de sker i förskolan. Smith-Bonahue et al. (2015) lyfter att frågor som förskollärare bör ställa sig i sin barngrupp för att förstå när och var relationell aggression uppstår och under vilka omständigheter är följande: Vilka är de populära barnen i vår grupp? Vilka barn avvisas eller ignoreras av sina kamrater? Vilka barn måste alltid vinna? När förskollärare förstår varför, hur och när relationell aggression används, blir det lättare att ta itu med det (Smith Bonahue et al., 2015).

Söderström och Löfdahl Hultman (2017) har gjort en studie där de hämtat sin data från dokumentationer på nio olika förskolor i Sverige som varit med i ett förbättringsarbetsprojekt. De lyfter att mobbning kan vara både osynligt och gömt och kan komma till uttryck genom exempelvis ryktesspridning och exkludering. Dock var barnen och deras perspektiv sällan i fokus eller delaktiga i förbättringsarbetet vilket författarna påpekar som en bristfällig komponent för studien.

Saracho (2017a) har gjort en studie som har som syfte att presentera empiriska data om karaktären och den utmärkande aspekten av mobbning bland förskolebarn för att motivera varför användningen av program för förebyggande mot mobbning behövs i förskolan. Författaren tar även upp att definitionen av mobbning i förskolemiljö kan skilja sig något från den traditionella definitionen av mobbning, att det är något systematiskt som sker upprepade gånger. Anledningen till att begreppet ibland skrivs fram lite annorlunda i förskolan är att det annars kan bli svårt att upptäcka de tidiga tecknen, och definieras därför i stället ofta som exkludering ur lek samt grupper, glåpord/öknamn och upprepning av slag över tid (Saracho, 2017a).

Tanrikulu (2020) har gjort en undersökning i Turkiet om tider och platser där mobbning i förskolan förekommer utifrån förskollärares uppfattning. Datainsamlingen skedde genom att ett formulär skickades ut till 246 förskollärare som arbetade med barn mellan 3 och 6 år. Studien resulterade i att det vanligaste beteendet för mobbning var att ett barn inte fick vara med i leken samt att slå och sparka och detta skedde då vuxna inte var närvarande, vanligtvis under fri lek inne eller utomhus eller precis innan lekar kommit igång när val av lekar bestämdes. Tanrikulu (2020) lyfter även sambandet mellan barngruppens storlek och mobbning, och kommer fram till att det inte handlar om hur stor barngruppen är så länge det finns tillräckligt många vuxna som kan vara närvarande och stötta vid eventuella konflikter och kunna upptäcka när mobbning sker.

Saracho (2017b) har genomfört en översiktsstudie med syftet att granska och presentera vad aktuell empirisk forskning säger om hur mobbning karaktäriseras i förskolan. Mobbning är ett socialt samspel där det finns en obalans i makt mellan den som mobbar och den som mobbas. Där offret har svårt att försvara sig mot negativa handlingar som mobbaren utför. Studien tar upp ett fall där mobbning i förskolan visar sig genom att ett barn gärna vill vara med en grupp andra barn att leka vid flera olika tillfällen, men avvisas genom att barnen ignorerar eller säger att han inte får vara med. Ibland bjuder de in honom i leken, men då är det för att de behöver en exempelvis hund, och denna roll innebär då att man inte pratar, och man gör det de andra säger åt en. Det brukar då sluta med att barnet efter en kort stund springer ledsen därifrån. De vanligaste typerna av mobbning i förskolan är verbala och fysiska övergrepp enligt Saracho (2017b).

Iraklis (2020) har gjort en studie i Grekland som undersökte fjorton pedagogers uppfattning av mobbning i förskolan. Studien belyser att det finns olika sätt att förstå aggressiva beteende mellan barn, de menar att impulsiv ilska från ett barn mot ett annat inte ska förväxlas med det mer målinriktade och utstuderande mobbningsbeteendet som barn kan utsätta varandra för, men att det kan vara svårt att urskilja vad som är vad. Forskningsdata inom studien menar att mobbning kan visa sig i fysisk form, verbal form eller socialform. Den kan gestaltas genom förolämpningar, uteslutning från aktiviteter, att kalla någon vid elaka namn, hotfulla gester, eller att sprida rykten om någon. Denna variation av olika skepnader gör det svårt att identifiera mobbning bland små barn.

Levine och Tamburrino (2014) har gjort en översiktsstudie som bygger på tidigare forskning där de lyfter att mobbning ökar i förskolan. I artikeln definieras mobbning som ett oönskat negativt beteende som upprepar sig, som är avsett att orsaka skada och där det är en obalans i makt mellan mobbare och offer. Barn som agerar på detta sätt i förskolan tenderar att fortsätta. Författarna lyfter att mobbning i de flesta fall kan delas in i två kategorier som är vanligast förekommande i förskolan; fysisk aggression och relationell aggression. Den vanligaste orsaken till aggressivt beteende grundar sig i att vilja ha en leksak. Mobbning på förskolan är mer verbalt och fysiskt aggressiv än i högre åldrar och sker när vuxna inte ser.

Raisor och Thompson (2014) har gjort en studie utifrån tidigare forskning, där de presenterar hur barn, pedagoger och familjer kan arbeta tillsammans för att hantera mobbning bland små barn. De exemplifierar mobbning i sin artikel när en grupp flickor leker och upprepade gånger säger åt ett annat barn att hon inte får vara med, eller att kalla någon för namn som ej uppskattas av den som får det till sig. Om detta upprepas kan det i förlängningen bli mobbning. Detta beteende kan komma sig ur en kombination av utvecklings- och miljöfaktorer. Det är främst tre typer av aggressiva beteenden som är vanligast förekommande bland barn i förskoleåldern; fysisk, instrumentell och relationell.

Evaldsson och Tellgren (2009) har gjort en etnografisk studie som handlar om att studera barns lek och deras lekkulturer samt vilka sociala kompetenser som används i lek. Författarna menar att skyddandet av en lek från intrång är en social handling. Barn använder sig i sina lekar av den kultur och de regler som finns omkring dem, men gör om dem till sina egna för att uppnå sina egna intentioner om att deras lek skall kunna fortgå utan att någon annan kommer och stör. Barnen använder sig av något som kallas för "double voicing" (Sheldon, 1996), som är en social förmåga som kan användas för att exkludera någon ur en lek. Utan att säga "nej, du får inte vara med" rakt ut, så förmildras det genom att säga "det går bara att leka två i den här leken" eller att låta någon vara med i leken, fast då få en obetydlig roll som indirekt gör att barnet ändå inte är delaktigt exempelvis.

4.2 Hantering av situationer där exkludering mellan barn uppstår

Söderström och Löfdahl Hultman (2017) menar att det inte finns några universella metoder som fungerar och understryker att forskning om mobbning i förskolan är begränsad även om ämnet har fått mer uppmärksamhet de senaste åren. De metoder som finns i nuvarande forskning handlar främst om att bygga en rättvis och demokratisk atmosfär samt ett öppet och tillåtande klimat, barn sinsemellan och mellan barn och lärare, inte så mycket om direkta ageranden för att motverka mobbning i situationer som uppstår i förskolan.

Taner Derman (2017) har gjort en studie i Turkiet där 118 förskollärare och 176 lågstadielärare deltagit, som undersöker vilka olika typer av aggressionsbeteenden som observerats i förskola och grundskola samt vilka strategier lärarna använder för att motverka dessa. Det framkommer att både förskola och skola nästan alltid använde metoder såsom: dialog, uppmuntrande av ömsesidig förlåtelse, försoning, fredsskapande samt empatiövningar för att motverka aggressionsbeteenden i verksamheterna.

Iraklis (2020) studie lyfter att en medvetenhet om mobbning bidrar till att kunna ingripa. Fysisk och verbal mobbning förekommer oftare bland yngre barn än mobbning i form av att sprida rykten, men fokus borde riktas mot att se om aggressiva beteenden tenderar att bli ett mönster och upprepar sig över tid, snarare än att fokusera på varför det händer. Detta är av betydelse för att kunna utvärdera om det handlar om mobbning. Studien belyser även att det är viktigt att uppmärksamma mobbning tidigt eftersom det har en negativ påverkan på barns utveckling. För att kunna agera förebyggande mot mobbning spelar pedagogens tolkning av detta en avgörande roll, att kunna se och förstå när det verkligen handlar om mobbning.

Smith Bonahue et al. (2015) menar att förskollärare behöver vara närvarande för att kunna hjälpa barn hitta bättre alternativ till aggressionerna. Ett sådant exempel kan vara att lära barn prosociala handlingar. Detta gör man generellt genom att vara en prosocial förebild för barnen men i mer direkta situationer så behövs mer konkreta handlingar. Smith-Bonahue et al. (2015) skriver då att om ett barn säger något elakt eller otrevligt till ett annat barn har förskollärarna en pedagogisk möjlighet att lära ut mer positiva sociala färdigheter. Om ett barn exempelvis, säger "Försvinn!" till ett barn som vill leka med hen kan förskolläraren säga "Du kan berätta för Erik att du inte vill leka just nu men du kan inte säga "'Försvinn' för det är inte snällt och det gör Erik ledsen". Det är också effektivt, enligt författarna, att i arbetet om att lära barn prosociala handlingar uppmärksamma dem gångerna då barn använder sig av prosociala handlingar.

Ett annat exempel som författaren lyfter är när exkluderingen kan vara svårare att upptäcka, ett barn kastar klossar och ett annat barn säger då med arg röst *“om du inte slutar kasta klossarna så kommer jag inte leka mer med dig”* (Smith Bonahue et al., 2015, s. 78). Förskolläraren i närheten säger då till barnet som kastade klossarna *“Du vet om att vi inte får kasta klossarna”*, men nämner inget om vad det andra barnet sade i situationen eller vilken ton barnet använde mot sin kompis. Smith-Bonahue et al. (2015) beskriver att förskollärare och andra vuxna ofta medvetet eller omedvetet förstärker relationell mobbning hos barn vid sådana här tillfällen. Anledningen till detta är att de barn som främst använder sig av relationell aggression är de barn som har stor social makt, de innehar kompetens i perspektivtagande och utvecklade färdigheter i språket, som ofta gör dem populära bland både barn och vuxna (Ostrov, Murray-Close, Godleski, Hart, 2013). Om ett barn säger till ett annat barn *“jag kommer inte vara din vän längre om du inte ger mig den där leksaken”* innebär det sannolikt att barnet förstår hur orden kommer få kamraten att känna, vilket i sin tur gör att barnet vinner på att använda sig av relationell aggression för att nå sitt mål, att få leksaken i fråga (Roseth, Pellegrini, Bohn, Van Ryzin, Vance, 2007). Smith Bonahue et al (2015) lyfter därför vikten av närvarande förskollärare för att kunna ge barnen bättre alternativ till relationell aggression vid sådana här tillfällen. Goldstein, Arnold, Rosenberg, Stowe och Ortiz (2001), beskriver att när barn upptäcker att relationell mobbning kan få en positiv utgång för det barnet som använder sig utav det, som i exempen ovan, så är det större sannolikhet att fler barn väljer att använda sig av det som en metod i andra situationer.

Smith-Bonahue et al. (2015) menar att förskollärare bör fokusera tidigt på att hjälpa barn utveckla förståelse för sin sociala omvärld samt utveckla kunskap om olika sätt att möta sina egna emotionella och sociala behov. Barn som lyckas med detta kommer lättare få kompisar och andra sociala relationer att fungera samt uppleva berikande sociala sammanhang. Däremot, de barn som inte får det och som inte har utvecklade språkliga förmågor riskerar att använda sig av både relationell och fysisk mobbning. Det viktigaste medlet för att motverka relationell mobbning bland barnen i förskolan är ett positivt klimat i gruppen, både mellan barnen och mellan barn och vuxna. För att skapa ett positivt gruppklimat och veta hur man skall arbeta för att nå dit, blir det viktigt att känna till den sociala dynamiken och relationerna i barngruppen (Smith-Bonahue et al., 2015).

Griffin Freeman (2013) har skrivit en artikel om hur man kan använda sig av barnlitteratur, i det här fallet bilderböcker, i arbetet mot mobbning i förskolan tillsammans med barnen. Författaren beskriver att det finns lite forskning inom fältet mobbning i förskolan men att det är tydligt att det existerar och att det har upptäckts redan hos barn i tvåårsåldern. Författaren lyfter vidare att många vårdnadshavare inte känner till detta faktum och att det råder brist på vuxet ingripande i dessa situationer men att det tillhör förskollärares och lärares viktigaste uppgift att vårda de etiska idealen hos de barn som de kommer i kontakt med.

I Griffin Freemans studie (2013) har barn involverats i arbetet mot mobbning i förskolan. Syftet har varit att identifiera vad förskolebarn i åldrarna fyra till sex visste och kände i relation till mobbning före och efter arbetet med bilderböckerna. Samt att identifiera barnbilderböcker med mobbning som tema av god kvalitet. Empiriska data har samlats in genom intervjuer med 30 förskolebarn från tre olika förskolor. Innan arbetet började intervjuades barnen om deras kunskaper, inställningar och uppfattningar om mobbning, samt vilka strategier de kunde tänka sig använda mot en mobbare. Sedan samlades relevanta bilderböcker för barn in, som i någon form var relaterade till temat mobbning, 100 stycken valdes ut.

Efter varje läsning genomfördes korta intervjuer med barnen. En visuell känslokarta användes i intervjun, som hade en ledsen figur, neutral figur och en glad figur som barnen fick peka på för att visa vad de kände för boken i fråga. Sedan valdes 20 av de 100 böckerna ut som fått flest glada figurer av barnen för att användas i aktiviteter som syftade till att utveckla barns prosociala färdigheter samt strategier att använda i konflikthantering.

Tidiga insatser är viktiga för att förebygga att barnen utvecklar mobbningsbeteenden. Saracho (2017b) skriver att det är mest fördelaktigt att göra tidiga insatser, för då kan man lägga en bra grund för att barnen ska utveckla sociala färdigheter och bygga många goda sociala relationer. Hon lyfter att den omgivande sociala miljön har stor betydelse för hur mobbning utvecklar sig, och tar upp ett av de vanligaste programmen i USA som används för att motverka och förebygga mobbning bland barn 4–14 år. Programmet heter "Second Step" och handlar om att utveckla barnens sociala färdigheter på gruppnivå. Fokus ligger på att hjälpa barnen att minska sitt impulsiva och aggressiva beteende mot varandra, träna perspektivtagning och social problemlösning. Genom olika praktiska övningar och rollspel, kan barnen träna på hur och vad man kan säga i olika situationer där mobbningsbeteende förekommer. Genom diskussioner kan barnen ändra sina attityder och beteenden samt få verktyg för att utveckla sina sociala färdigheter. Programmet har också en guide som inkluderar familjen (Saracho, 2017b).

Levine och Tamburrino (2014) lyfter att exkluderande strategier bland barn vanligtvis sker när vuxna inte ser, och därför är det viktigt att barnen kommer och säger till en vuxen när det sker så att dessa situationer kan tas omhand så att de inte utvecklas. I artikeln lyfts att en strategi för att förebygga mobbning kan vara att arbeta med att bygga positiva samt inkluderande kamratrelationer och träna sociala färdigheter. De menar att ett sätt kan vara att utbilda barnen i olika sätt att hantera mobbning. Fyra olika angreppssätt lyfts: kunskap, attityder, färdigheter och beteenden. Kunskap kan ges genom att prata med barnen om vad mobbning är, vilken skada det kan orsaka, varför det är oacceptabelt samt hur man kan agera när det sker. Attityd och värderingar kan stärkas genom att arbeta för att utveckla empati hos barnen i barngruppen för dem som mobbas. Genom att prata om känslor inför de barn som mobbar andra och att få barnen att känna ansvar för att stötta den som blir illa behandlad. Attityd och värderingar kan även utvecklas genom att uppmärksamma barngruppen på det positiva med att alla är olika och acceptera varandra för dem man är. Förskollärare kan utveckla barnens färdigheter genom att stärka deras förmåga i att skydda de kompisar som utsätts för mobbning. Samt deras förmåga att kontrollera ilska och negativa känslor, att ställa sig emot när mobbning utövas mot en kompis samt att ge dem verktyg så de kan utveckla en förmåga i att kunna lösa konflikter på ett vänskapligt vis. Till sist kan förskollärare uppmuntra beteenden hos barnen som innebär att inte mobba andra, som bidrar till att lösa konflikter, att mobbningsbeteenden upphör eller uteblir samt att uppmuntra beteenden som stöttar den som utsätts för mobbning. Författarna menar att barnböcker kan vara ett hjälpmedel i att få igång diskussioner med barnen om mobbning. Vad det kan innebära, hur det kan hanteras eller kännas. Genom barnböcker kan barnen från en tidig ålder få erfarenheter av att människor är unika, har olika bakgrunder och kulturer som skiljer sig från deras egen, och förskollärare kan skapa en nyfikenhet och positiv inställning till den mångfald som omger barnen (Levine & Tamburrino, 2014).

Raisor och Thompson (2014) argumenterar för att mobbning kan motverkas genom undervisning, för det är när den uppmärksammas och förstås som den kan bearbetas. De menar att det är gynnsamt att ha ett nära samarbete med hemmen och tillsammans utarbeta strategier för att stötta barnen i deras socioemotionella utveckling, vilket kan leda till att

förhindra mobbning. Barn som har svårt med självreglering och aggressiva beteenden kan, om det inte får strategier och stöttning, använda negativa handlingar mot andra barn som sedan tenderar att upprepas och fortgå över tid, vilket då faller inom definitionen av mobbning. Detta kan motverkas genom positiv vägledning och stöttning, där barnet ges olika strategier och verktyg för hur man kan beskriva sina känslor och önskningar till andra. Författarna menar att en bra kanal för detta är genom att läsa böcker tillsammans med barnen för att få igång en diskussion om ämnet. Med mindre barn kan man göra en bildpromenad genom boken, där de olika illustrationerna kan vara inspiration till att diskutera texten, olika handlingar och känslor som väcks. Barnen kan då också uppmuntras att komma med förslag på hur man kan agera och berätta om egna erfarenheter och uppmuntras att ställa frågor. De lyfter vikten av att vuxna redan tidigt uppmuntrar barnen till prosocialt beteende och uppmärksammar dem på vilka beteenden som kan vara sårande för någon annan. Förskolan är vanligtvis barnens första erfarenheter av att ingå i sociala relationer och samarbeta tillsammans med andra utanför familjen, och de menar att detta är en kritisk period för att bygga grundläggande goda strategier. Piaget och Inhelder (refererad i Raisor & Thompson, 2014) hävdar att barn skapar sig förståelse för det sociala samspelet i förhandlingar med andra barn om leksaker. I förskolan ges barnen goda möjligheter att träna på det sociala samspelet och genom närvaro kan vuxna stötta med strategier som att vänta på sin tur eller hur man kan närma sig för att leka tillsammans. Författarna lyfter att det är viktigt att vuxna ingriper om de upptäcker att ett barn använder sig av mobbningsbeteenden, och då stöttar barnet med olika alternativa positiva beteenden som är acceptabla i situationen. Dessa beteenden riskerar annars att utvecklas till asociala beteenden i framtiden. De lyfter följande olika strategier; 1) Rollspel, där barn som har svårt att förstå känslomässiga signaler får olika erfarenheter av reaktioner och känslor som kan uppstå i skilda situationer. Diskussioner kan föras kring olika sätt att agera samt vad som skulle kunna vara det bästa sättet, och därigenom ges barnen möjlighet att träna på att förstå olika perspektiv. 2) Förutsägelsediagram, vilket innebär att läraren upp olika scenarier med barnen och tillsammans diskuterar de om hur det skulle kunna utspela sig härnäst. Olika förslag dokumenteras och diskussioner förs om vilket som skulle kunna vara det bäst lämpade alternativet. Det viktigaste är att barnen lär sig att mobbning inte är accepterat och att personalen på förskolan tillsammans med barn och vårdnadshavare har ett gemensamt ställningstagande mot detta genom att fastställa olika regler mot mobbning. 3) Det anses även viktigt att skapa ett positivt gruppklimat med tillitsfulla, uppmuntrande relationer där vuxna har ett förhållningssätt som gör dem till förebilder för ett prosocialt beteende bland barnen. Det är avgörande att alla vuxna kring barnen är överens om att arbeta för en mobbningsfri miljö eftersom det bidrar till att barnen får en ömsesidig respekt för andra. Det är viktigt att försöka identifiera områden där mobbning lätt kan inträffa och författarna lyfter då den fria leken, rolleken och byggrummet som potentiella platser. Genom denna medvetenhet kan vuxna lättare finnas på plats för att stödja och stötta.

Raisor och Thompson (2014) lyfter strategier för att stödja barn som blir utsatta för mobbning och minska deras känsla av hjälplöshet. Camodeca och Goossens (2005) menar att den mest gynnsamma strategin när man blir mobbad är att visa en självsäkerhet. Detta kan vuxna hjälpa barnen med genom att lära dem fraser som hjälper dem att stå upp för sig själva, såsom "Jag gillar inte det" eller "Sluta med det". Enligt Marion (Refererad i Raisor & Thompson, 2014) kan barnen träna på att använda fraser med jag-budskap som innefattar att ge information, beskriva effekten, kommunicera hur de känner och ge förslag på förändring. En sådan mening skulle kunna vara "När du slår mig får jag ont och jag blir ledsen. Jag vill att du slutar annars går jag och hämtar en vuxen". Det är viktigt att barnen vet hur de kan be om hjälp och få stöd av en vuxen. Att de vet att vuxna finns nära till hands som lyssnar och tar barnen på allvar, hjälper och stöttar.

4.3 Resultat av strategier vid hantering av exkludering mellan barn

I Griffin Freemans (2013) artikel var syftet att motverka mobbning genom bilderböcker. Barnen intervjuades före och efter läsning och aktiviteter om deras kunskaper, inställningar, uppfattningar samt vilka strategier de kunde tänka sig att använda sig av i mobbningsituationer. Resultatet visar att innan arbetet började hade de flesta av barnen god kunskap om vad som karaktäriserar en mobbare, samt vad en sådan gör, men ingen uppgav att mobbarens beteende sker upprepade gånger. På frågan om vilka strategier barnen kunde tänka sig använda mot en mobbare svarade 13 barn att man kan slå mobbaren, 2 svarade att man kan bitas, 19 svarade att berätta för en vuxen. Resultatet efter läsningen av litteraturen samt aktiviteterna, visade att alla barn kunde svara på vad som karaktäriserar en mobbare samt ge fler förslag än innan arbetet. Alla barn kunde även svara på minst två positiva strategier att använda mot mobbare/mobbning och ingen av de barnen som tidigare svarat att de skulle kunna slå eller bita mobbaren gav det svaret i efter-intervjuerna (Griffin Freeman, 2013).

Repo och Sajaniemi (2015) skriver i sin artikel att en metod att förebygga mobbning är att lära barn hur de ska agera, och inte straffa dem när de gör fel. Detta görs genom att vara en förebild och bidra till ett klimat med kärlek och värme.

Även Taner Derman (2017) tar upp att förr använde man sig av olika straffmetoder mot "olydiga" barn, men att det bara leder till ännu mer aggressionsbeteenden hos barn enligt den sociala inlärningsteorin som menar att barn kan lära sig och befästa många beteenden genom att anamma sina lärares beteenden.

Saracho (2017b) lyfter att tidiga insatser är viktiga för att förebygga att barnen utvecklar mobbningsbeteenden. Hon skriver att det gett mest fördelaktiga resultat vid tidiga insatser, för då kan man lägga en bra grund för att barnen ska utveckla sociala färdigheter och bygga många goda sociala relationer.

4.4 Förhållningssätt och gruppklimat i relation till mobbning

Prosocialt handlande

Ett prosocialt handlande betyder att man handlar med hänsyn till andras behov och känslor och med omsorg för andra människor (Thornberg, 2020).

Auktoritativ ledarstil

En auktoritativ ledarstil innebär en lärare som är lyhörd, stödjande och positiv men som också främjar struktur med hög tilltro på barn som självständigt agerande parter (Thornberg, 2020).

Auktoritär ledarstil

En auktoritär ledarstil innebär en lärare som förväntar sig att barn ska lyda den vuxne utan att ifrågasätta, och där regler som de vuxna skapat sällan förklaras (Thornberg, 2020).

Positivt gruppklimat

Ett positivt gruppklimat i förskolan innebär positiva och omtänksamma relationer mellan barn och lärare samt mellan barnen i barngruppen, att förskolan har regler som upplevs som rättvisa hos barnen, samt att förskolan upplevs som en trygg plats. Ett positivt gruppklimat har påvisat ha effekt för ett minskande av våld i skolverksamheter (Thornberg, 2020).

Livsvärld

En livsvärld är en människas samlade erfarenheter i en viss situation såsom tänkande, sinne och kroppslighet. Ens livsvärld påverkas i olika situationer av interaktioner med andra personer och deras livsvärldar. Vi pedagoger försöker rikta oss mot barnens livsvärld i varje möte, där vi behöver se hela barnet (Johansson, 2011).

Samspelande atmosfär

Genom att skapa en samspelande atmosfär kan förskolläraren förankra etiska värden hos barnen. Genom att vara lyhörd för det barnen har att säga och genuint försöka förstå vad som verkligen händer i olika situationer. Att ta reda på vad som händer, hur barnen känner och tänker och visa en närvaro i deras livsvärldar. En samspelande atmosfär kännetecknas också av att ha en avspänd attityd inför gränsöverträdelser. Detta innebär att ta reda på vad barnen har för intentioner med sitt sätt att agera, i stället för att tillrättavisa dem. Genom att intressera sig för och vara nyfiken på det barnen gör och försöka förstå hur de upplever en situation, skapas en miljö där man accepterar, respekterar och uppmuntrar varandra i gruppen (Johansson, 2011).

Barnsyn

Johansson (2011) argumenterar för att den syn som pedagoger har på barn, har en stor inverkan på dennes förhållningssätt och vilken omsorg barnen får. Barnsyn är förknippat med respekt och människosyn som gestaltar sig utifrån hur vuxna ser på barn, hur de bemöter barn och förhåller sig till dem. Johansson (2011) lyfter att pedagoger behöver ha en barnsyn som strävar mot att försöka närma sig barnets livsvärld och försöka förstå barnets perspektiv och intentioner för att uppnå en samspelande atmosfär. Den vuxna behöver genuint engagera sig i att försöka tolka och förstå även andra uttryck än det som sägs med ord, med barnets bästa för ögonen. Det handlar om att ha en förståelse för den makt vuxna har och använda den med respekt för barnet, och att ha barnets bästa i beaktande i utövandet av denna makt. Hon menar att detta synsätt handlar om att se barn som medmänniskor, "en medskapande person med intentioner, behov, intressen och önskningar som det gäller att respektera" (Johansson, 2011, s. 60). Motsatsen till detta sätt är att se barn som irrationella, som man inte kan räkna med, utan det är den vuxna som vet bäst.

4.5 Sammanfattning av tidigare forskning

I ovanstående forskning är författarna överens om att mobbning existerar i förskolan och tar sig uttryck på olika sätt. Flera artiklar lyfter vikten av att förskollärare gör sig uppmärksamma på tidiga tecken på mobbning. De menar att det är först när vi vet hur den tar sig uttryck, samt när och var den sker som är grundläggande för att förstå hur man kan jobba förebyggande mot mobbning mellan barn. Flera av forskarna nämner att det är viktigt att skapa ett positivt gruppklimat som präglas av prosocialt beteende mot varandra i förskolan som ett första steg mot att förhindra att mobbning sker. Griffin Freeman (2013), Raiser och Thompson (2014) samt Levine och Tamburrino (2014) lyfter alla att barnböcker är ett produktivt verktyg att använda som material i förskolans arbete mot mobbning.

5 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

Teori har en viktig funktion i vetenskapliga studier, den fungerar som ett verktyg för att undersöka och beskriva världen. Denna beskrivning är komplex och går enligt Pramling (2020) inte att fånga i sin helhet, där kommer teorin in och fungerar som ett par glasögon som hjälper oss att få syn på ett fenomen från ett visst håll. Teorin erbjuder olika begrepp och ramar att förhålla sig till. På detta sätt blir analysen inte baserad på egna erfarenheter och subjektivt tyckande utan bidrar till att hålla en systematisk och objektiv syn på fenomenet som analyseras (Pramling, 2020). Nedan följer en redovisning av det teoretiska ramverk som denna studie bygger på.

5.1 Fenomenografi

Denna studie kommer analyseras utifrån den fenomenografiska teorin enligt Svensson och Åkerblom (2020). De skriver att denna teori har som utgångspunkt att få syn på olika människors skilda uppfattningar om ett fenomen. Människor förstår världen på olika sätt, och det är dessa skilda uppfattningar denna teori vill fånga upp och kartlägga. Inom fenomenografisk teori finns i regel inte några givna begrepp som utgångspunkt för analys, i stället används det fenomen som man vill undersöka (Svensson & Åkerblom, 2020) vilket i vårt fall är forskollärares strategier mot exkluderande handlingar i olika situationer, med fokus på det som kan tyda på pågående eller tidiga tecken på mobbning.

Fenomen

Johansson och Rosell (2020) förklarar ordet fenomen som de objekt som man vill studera. Ordet har sitt ursprung i grekiskan och betyder “det som visar sig”. Svensson och Åkerblom (2020) beskriver fenomenografi som “beskrivning av det som visar sig”. Fenomenet i vår undersökning är strategier mot exkluderande handlingar som skulle kunna leda till mobbning.

Uppfattningar

Begreppet uppfattningar används inom fenomenografien utifrån hur något uppfattas vara till sin karaktär eller natur. Den uppfattning som någon beskriver, ses som personens subjektiva kunskap. Inom fenomenografien ses alltså en persons uppfattning som kunskap, även om denna kunskap inte anses som sann, objektiv, välgrundad kunskap i allmänhet. Det är forskollärarnas uppfattning om exkluderande handlingar som är intressant att fånga, oavsett hur den kan värderas av andra (Svensson & Åkerblom, 2020).

6 Metod och genomförande

Denna del beskriver vårt val av metod samt hur studien genomförts i fyra olika delar. Nedan presenteras hur empiriska data samlats in samt beskrivning av studiens undersökningsgrupp. Vidare presenteras hur den insamlade datan bearbetats och analyserats. Slutligen redogörs för de etiska överväganden som vi tagit hänsyn till i studien, och en diskussion förs kring studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.

6.1 Kvalitativ forskningsmetod med semistrukturerade intervjuer

Vi har genomfört en kvalitativ forskningsmetod, vilken vanligtvis bygger på att presentera data utifrån intervjuer, observationer eller analys av text, och används för att presentera händelser eller uttalanden. Händelser och uttalanden kan vara intressanta i sig, men kan också hjälpa oss att få förståelse för sådant som inte framgår direkt, såsom någons tankar, känslor och uppfattningar, eller hur maktbalansen ser ut. Kvalitativa metoder avser inte att presentera ett resultat i form av siffror och statistik, utan snarare att konstatera vad som sägs och hur det upplevs (Ahrne & Svensson, 2015). Detta stämmer överens med vår studies syfte och frågeställning, eftersom vi avser att undersöka förskollärares uppfattningar om olika strategier som de använder sig av när barn exkluderar varandra i förskolan.

Vi har genomfört semistrukturerade intervjuer för insamling av empiriskt material. Med detta menas att intervjun har en friare struktur, där den intervjuade får berätta fritt utifrån fenomenet, men frågorna är ställda efter en bestämd ordning enligt Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013). Målet har varit att genom samtal få fatt i förskollärares uppfattningar kring fenomenet strategier mot mobbning mellan barn. Detta genomförande av insamlingen av empiri stämmer väl överens med en fenomenografisk teori, eftersom intervjun bidrar till ett direkt svar om en människas subjektiva uppfattning enligt Svensson och Åkerblom (2020).

Vi har genomfört fem semistrukturerade intervjuer med fem förskollärare, på tre olika förskolor, från tre olika områden i Göteborg stad. Vi har valt att begränsa oss till det antalet då vi anser att det är rimligt inom tidsramen för vår studie. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att redan vid ett antal på sex till åtta personer ges möjlighet att få ett material som speglar olika uppfattningar. De lyfter att för att kunna få ett material som är representativt för det man vill undersöka så behöver man uppnå en mättnad. Det innebär att det framkommer samma mönster hos flera av de som man intervjuar. Vi har trots endast med fem intervjuer uppfattat liknande utsagor i alla våra intervjuer. Författarna menar dock att det inte går att förutsäga exakt när man nått en mättnad, om vi hade frågat tio till så skulle vi kanske fått andra svar och fler mönster.

Intervjuerna har skett på två av förskolorna som har varit våra tidigare praktikplatser och en har varit en slumpmässigt utvald förskola. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) beskriver att intervjuer kommer med en hel del svårigheter då de ska planeras, genomföras, transkriberas och analyseras och sedan återberättas i skrift. Detta anser vi är en motivering till varför vi väljer att ha fem intervjuer inom tidsramen för vår studie.

6.2 Genomförande av intervju och undersökningsgrupp

Vi valde ut tre olika förskolor och intervjuade fem olika förskollärare. Våra intervjufrågor mailades ut så att alla förskollärare skulle få möjligheten att läsa frågorna innan intervjudagen, dock på grund av lite olika omständigheter fick två av förskollärarna kortare tid att förbereda sig på. De fick i stället frågorna på papper att läsa igenom och fundera på en stund innan intervjun.

Vi valde att endast intervju förskollärare eftersom vår frågeställning inriktat sig på just dem. Eriksson Barajas et al. (2013) lyfter att kvalitativa studier inte syftar till att söka information som kan generaliseras, utan att få djup kunskap om ett fenomen, som sedan kan överföras i liknande situationer och därmed blir det aktuellt att intervju förskollärare, eftersom de med hög sannolikhet besitter erfarenheter av det fenomenet som är avsett att undersökas.

Vi intervjuade alla förskollärare på deras arbetsplats i ett avskilt rum och vi ljudinspelade intervjuerna som vi sedan transkriberade. Vi valde att spela in intervjuerna med ljudupptagning, som sedan transkriberades eftersom enbart anteckningar inte räcker för att fånga allt som sägs under en intervju. Genom ljudupptagningen möjliggjordes att vid behov kunna gå tillbaka om och om igen, fånga tonfall och sådant som sägs mellan raderna i enlighet med det Eriksson Barajas et al. (2013) lyfter. Innan vi intervjuade förskollärarna hade vi klarlagt syftet med studien, det menar Eriksson Barajas et al. (2013), är viktigt för att få ett så bra resultat som möjligt av intervjuerna.

6.2.1 Bearbetning av intervju

Vi transkriberade intervjuerna i sin helhet, från ljudupptagningen till skriven text. Detta för att få en tydlig bild av det som sades och kunna bygga analysen på en så rättvis grund som möjligt. Texten reducerades och det mest väsentliga för vår studie plockades ut, för att texten skulle bli tydlig för läsaren. Denna process bidrog till att vi som forskare kunde bekanta oss med, och fördjupa oss i materialet av de intervjuades utsagor. Redan i detta tidiga skede gavs då möjlighet att inleda analys- och tolkningsarbetet (Ahrne & Svensson, 2015). Underlaget för analysen, hur intervjupersonerna uttryckt sig, skrevs fram tydligt i sin helhet för att undvika risken för misstolkningar (Svensson & Åkerblom, 2020). Vi har även i vår transkription lagt till kommatecken, frågetecken och punkter på dem ställen där vi uppfattat dem. Det är i linje med det Svensson och Ahrne (2015) nämner, om att i tal så används inte kommatecken och punkter, men i en transkription så kan det empiriska materialet struktureras genom att lägga till sådant för att göra materialet lätt att förstå.

6.2.2 Analysmetod

Inom fenomenografin är det särskilt utmärkande hur man ställer frågor samt hur man behandlar svaren för att få reda på personers uppfattningar om fenomenet i fråga. Syftet är att beskriva vad en persons uppfattning om något är snarare än att värdera den. Den variation av uppfattningar som framkommer jämförs i diskussionen med den tidigare forskning som vi lyfter i denna studie (Svensson & Åkerblom, 2020).

Inom fenomenografin så lyfts första och andra ordningens perspektiv som hjälper till att reda ut beskrivningen av världen, genom att särskilja människors uppfattningar. Första ordningens perspektiv är den som utför studiens perspektiv av fenomenet och andra ordningens

perspektiv är perspektivet på fenomenet hos den som intervjuas eller deltar i studien enligt Eriksson Barajas et al. (2013). I vår studie är det främst andra ordningens perspektiv som fokuseras, eftersom det är de intervjuades uppfattningar som är det centrala i vår frågeställning.

Kontextuell analys lyfts även, vilket innebär att tolkning ligger till grund för innebörden av datan och resultatet. I intervjusituationen används öppna frågor som bidrar till att den som intervjuas ges möjlighet att svara fritt, då det är dennes uppfattning vi vill fånga så konkret som möjligt. Inga förutbestämda kategorier av svar används, utan dessa sorteras in i efterhand av analysen. Det går dock inte att undkomma att vår analys färgas av vår tolkning av empirin och de intervjuades utsagor (Svensson & Åkerblom, 2020).

Vidare har det empiriska materialet delats in i kategorier. Beskrivningarna i de olika kategorierna utgör enligt Svensson och Åkerblom (2020) undersökningens utfallsrum. Detta bildar underlag för att kunna analysera och få en förståelse för helheten av uppfattningar av fenomenet. Rennstam och Wästerfors (2015) menar att sortering av den insamlade empirin är ett sätt att ta sig an något som de kallar kaosproblemet. De menar att genom sortering så kan man skapa sig en överblick och struktur för sitt analysarbete.

De olika uppfattningar som framkommer i resultatet av studien brukar vanligtvis skrivas fram i olika kategorier som utgör huvudresultatet för studien enligt Svensson och Åkerblom (2020). Kategorierna förklaras genom en sammanfattande beskrivning av respektive kategoris samlade uppfattningar från de olika intervjupersonerna. Här lyfts olikheter och skillnader som finns mellan uppfattningarna i respektive kategori (Svensson & Åkerblom, 2020).

6.3 Etiska överväganden

Ett etiskt övervägande som gjorts i studien är att vi gjorde intervjun och inspelningen etiskt godtagbar, genom principen om informerat samtycke. Detta betyder att de intervjuade informerades om vad vår studie skulle handla om (Svensson & Ahrne, 2015). Vidare gavs de möjlighet att bestämma om de vill delta eller inte. Bjørndal (2018) tar upp att om ljudupptagningar skall göras så är det viktigt att ta reda på vilka regler och krav som gäller för detta samt att det ska vara etiskt försvarbart. Som svar på detta avvägde vi vad som skulle tas med i inspelningen, var och hur länge den utförts, samt hur materialet skulle användas och lagras. En grundregel som tagits i beaktande är att det ska vara minsta möjliga sannolikhet att den som intervjuas kan kränkas eller på annat sätt skadas av det inspelade materialet. Vi genomförde detta genom att endast ljudinspela under själva intervjun, i ett avskilt rum. Konfidentialitetsprincipen har också gjorts gällande, dvs. det skall inte gå att identifiera vem som intervjuas eller på vilken förskola vi befunnit oss på (Svensson & Ahrne, 2015). Vårt insamlade material lagrades privat och vid transkriberingen anonymiserades allt som kunde röja en plats eller identitet. De intervjuade förskollärarna benämns därför F1, F2, F3, F4 och F5.

Eriksson Barajas et al. (2013) lyfter utmaningen i att hålla sig neutral som intervjuare, samtidigt som en närhet till den intervjuade ska hållas för att verkligen förstå vad den menar. En annan viktig sak som författarna lyfter är att intervjun med fördel genomförs i en miljö där man inte blir distraherad eller störd, vilket annars kan påverka svaren. Författarna skriver om att intervjuaren med fördel ska ha en lyssnande och nyfiken roll inför det som uttrycks både verbalt och ickeverbalt. Det har vi gjort genom att låta den intervjuade prata fritt utifrån

frågorna där vi varit passiva men lyssnat uppmärksammat med nickningar och ljud så som hummanden för att visa vårt aktiva deltagande.

6.4 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

En vetenskaplig kvalitativ studie har höga krav på sig att visa sin trovärdighet. Till skillnad från en kvantitativ studie där resultatet kan presenteras i siffror och tabeller så kan en kvalitativ studie skapa en trovärdighet för läsaren genom transparens. Det handlar om att vi under processens gång synliggör de olika val vi gör i studien och hur vi resonerar för läsaren. Det handlar då även om att vi skall försöka dela med oss av eventuella svagheter eller svårigheter som vi stöter på så att läsaren så långt som möjligt kan vara delaktig i vad som ligger till grund för våra resonemang och resultat (Svensson & Ahrne, 2015).

För att en studie ska ha hög reliabilitet, alltså hög pålitlighet, ska studien kunna göras på samma vis av en annan forskare och få ut samma resultat (Eriksson Barajas et al., 2013). I och med att vårt studieresultat baseras på vår tolkning av de intervjuades utsagor blir därför reliabiliteten inte så hög. Vi gör det dock möjligt för andra forskare att kunna göra liknande tolkningar som vi genom att skriva citat från intervjuerna med förskollärarna, och därefter framföra våra tolkningar. På så vis stärker vi vår studies kvalité och reliabilitet. All data som kommer fram i en empirisk studie är kontextuell, vilket innebär att den är formad av miljön och hur datainsamlaren introducerar studien och ställer sina frågor enligt Pramling (2020). Fenomenografiska studier skiljer sig lite från andra vetenskapliga undersökningar på så vis att det är människors subjektiva uppfattningar som är det intressanta, därav är inte syftet att få fram ett visst rätt eller fel svar utan en persons egen uppfattning är det centrala (Svensson & Åkerblom, 2020). Vilket för oss in på studiens validitet.

Validitet kommer från engelskans validity och betyder giltighet, att mäta rätt sak, validitet i vårt fall är om vårt resultat faktiskt svarar på vår forskningsfråga (Barmark & Djurfeldt, 2020). Eftersom vårt syfte är att ta reda på förskollärares subjektiva uppfattningar om vårt fenomen så stärker intervjuer som metod vår validitet. Eriksson Zetterquist och Ahrne (2015) tar upp frågan om urval av intervjusubjekt, dvs. vilka man väljer att intervjua. För att få en trovärdighet för sin studie menar författarna att man behöver kunna redovisa för hur man fått tag i de intervjuade samt varför man valde ut dessa. Öberg (2015) skriver att exempelvis fem intervjupersoner som har insikt och kunskap om undersöknings-fenomenet, kan ge ett bättre och mer reellt svar än hundra andra som svarar på samma intervju, men som inte har insikt i ämnet. Öberg (2015) menar vidare att trovärdigheten alltid ska relateras till forskningens syfte. Så om syftet är att få den subjektiva tolkningen av strategier för att undvika mobbning i förskolan, så är intervjuer med förskollärare i vårt fall en relevant och trovärdig metod. Detta menar vi är ett argument för varför vi väljer att hålla oss till fem stycken förskollärare att intervjua, för att kunna ha möjlighet att göra vårt arbete noggrant och undvika dessa fallgropar. Detta argumenterar för studiens validitet. Eriksson Barajas et al. (2013) lyfter att ett kriterium för att öka kvaliteten och stärka validitet i en kvalitativ studie är att visa på studiens rimlighet. Det avser att se hur resultatet i studien ställer sig mot hur det ser ut i den verkliga världen. De menar att detta kan göras genom att ställa studiens resultat i relation till tidigare vetenskaplig forskning, vilket vi gör i diskussionsdelen.

Det är en svårighet att generalisera vår studie eftersom den är gjord i så pass liten skala. Eriksson Barajas et al. (2013) menar att kvalitativa studier inte är avsedda att kunna generaliseras till andra ämnesområden, utan syftet är snarare att gräva djupt i det fenomen som man undersöker. Denna studie skulle, genom att jämföras med andra liknande studiers

resultat, kanske säga oss något om förskollärares upplevelser om mobbning och strategier mot mobbning i förskolan, som andra förskollärare kan känna igen sig i, men Svensson och Ahrne (2015) lyfter att försiktighet bör beaktas i fråga om generaliserbarhet i kvalitativa studier.

7 Resultatredovisning

I kvalitativa studier tolkar författaren datan, vilket medför att tolkningen i denna studie färgas av våra tidigare erfarenheter och förståelse för fenomenet, men också av de kunskaper vi fått utifrån tidigare forskning enligt Eriksson Barajas et al. (2013). Den tidigare forskning och tolkningar av fenomenet, som ligger till grund för vår tolkning och analys är presenterad i tidigare avsnitt om tidigare forskning samt bakgrund.

I det här avsnittet har vi analyserat och redovisat vårt empiriska material utifrån en fenomenografisk teori. Vårt resultat redovisas i tre olika teman, utifrån våra frågeställningar: 1) förskollärares uppfattningar av situationer där exkludering mellan barn förekommer, 2) förskollärares uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande samt 3) förskollärares uppfattningar av resultatet utifrån deras strategier.

Utifrån mönster som framkommit i de intervjuades utsagor, presenteras sedan olika kategorier som redovisas i form av underrubriker under varje tema, där förskollärarnas olika uppfattningar analyseras.

De intervjuade förskollärarna benämns nedan som F1, F2, F3, F4 och F5.

7.1 Förskollärares uppfattningar av situationer där exkludering mellan barn förekommer

De mönster som framkommit utifrån förskollärarnas uppfattningar av olika situationer där exkludering mellan barn sker kommer nedan att presenteras i två olika kategorier, dessa är lek framför allt rollek, samt vuxenstyrda situationer.

7.1.1 Lek

Samtliga förskollärare kopplar exkluderande handlingar till olika leksituationer, och framför allt rollekar. Vår tolkning är att det som förskollärarna uppfattar som orsaker till exkludering är att barnen utforskar det sociala samspelet och hur man placerar sig i hierarkin.

F5: /.../ det kan vara om det redan pågår en lek och ett barn kommer in i leken, då kan det lätt bli "Nej men du vet inte hur reglerna fungerar här". Där blir det väldigt lätt exkludering, och det kan ju vara rollekar speciellt /.../ en vill vara mamma, sen vill någon annan också vara mamma "Nej fast det kan bara vara en mamma i den här leken" /.../ Där blir det lätt exkludering /.../

F4: /.../Vi ser sådana situationer varje dag /.../ jag tänker att det har mycket med hierarkin mellan barn att göra, och hur man placerar sig /.../ då handlar

det /.../ om att visa att man är över någon annan i hierarkin. Det tänker jag att det är det vanligaste, på olika vis /.../

F1: Det är väl framför allt i liksom lek-situationer /.../ kanske exkludering för att man vill värna om den leken man har, och kommer det in någon ny då så kanske den lek-strukturen, och liksom flödet i leken förstörs, och därför säger man "nej". Men då kanske det inte är specifikt liksom till en person eller, utan att det kanske är generellt i att så här, "nu vill vi vara i fred bara", men att det förekommer /.../ man utforskar det sociala samspelet, "vad händer om jag säger nej", "vad... kommer den andra reagera?" Man vill ju liksom stärka sitt "nej" också, men så framför allt liksom i leken. Men även att man kan se lite bland våra äldre att de är inte uttalat kanske säger så här. "nej men du får inte vara med" /.../ utan, mer så här "nu gör du och jag någonting", och genom att inte inkludera dig så blir det liksom en, vad ska jag säga, osynlig exkludering kanske /.../

Vi tolkar det F1 uttrycker att hen förstår att barn säger nej för att utforska det sociala samspelet och sin egen makt, genom att stärka sitt nej, att man också vill värna om sin lek men hen förstår att det kan ses som en exkluderande handling. Hen uttrycker även en uppfattning om att exkluderingen kan vara osynlig, att barn inte alltid säger "nej du får inte vara med" utan i stället, som vi tolkar det att hen menar, att barnen förmildrar exkluderingen genom att säga "nu gör du och jag någonting".

7.1.2 Vuxenstyrda situationer såsom samling eller matsituationer

F2: /.../ främst tänker ju jag att det sker inom leken /.../ och då är det ju oftast det att det kanske är att man inte får vara med /.../ man kanske säger lite taskiga saker till varandra så här, men det kan ju även ske tänker jag, i mer styrda /.../ till exempel när man sitter och äter lunch. /.../ Man lyssnar på vissa barn, men man lyssnar inte på alla /.../ Det här att man inte vill sitta bredvid någon och att man gärna flyttar på sig. Att man säger "jag vill inte sitta bredvid dig" eller "jag vill inte att du sitter här" /.../

F2 uttrycker uppfattningen att exkludering sker även i mer styrda situationer i verksamheten. I matsituationerna till exempel, så lyssnar barnen inte på alla sina bordskamrater utan bara på vissa. Hen nämner även att barn säger taskiga saker under samlingen ibland, så som att man inte vill sitta bredvid en viss individ och att man då flyttar på sig.

Sammanfattningsvis är de dominerande uppfattningarna att det främst är i leken som exkluderande handlingar uppkommer men att det även finns andra situationer, så som i matsituationer och samlingar.

7.2 Förskollärares uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande

De mönster som framkommit av vår tolkning utifrån förskollärarnas uppfattningar av hur olika situationer av exkludering mellan barn kan hanteras har vi kategoriserat in i åtta rubriker

som presenteras nedan. Dessa är: 1) kommunikation i arbetslaget, kartläggning, handlingsplan och samverkan, 2) strategier med regler, 3) strategier att starta upp något tillsammans med barn för att locka till sig andra samt att hjälpa barnet in i en pågående lek, 4) jobba på gruppnivå, stärka individen, 5) närvarande pedagog samt förebyggande arbete, 6) gruppkonstellationer, 7) auktoritativ ledarroll som bidrar till prosociala beteenden, positivt gruppklimat och slutligen, 8) temaarbete i syfte att stärka gruppen, barnlitteratur och rollspel.

7.2.1 Kommunicera i arbetslaget, kartläggning, handlingsplan och samverkan

F4: /.../ att vi är medvetna/.../ att vi berättar det vi ser, och vi pratar om våra erfarenheter /.../ att vi tar oss tid och se liksom... varje individ för sig, vad de behöver. För då kan vi liksom lägga ett pussel, och se lite grann ...och så... och skapa goda situationer för förhoppningsvis alla/.../

F5: Då gäller det ju verkligen att man sätter sig ner och säger vad är det som händer. Varför är det alltid samma barn? /... / Att man verkligen ser, vad det är som händer i just att det är samma barn. /.../ vi har /.../ haft en, en sådan händelse /.../ då kopplade vi in specialpedagog och rektor och vårdnadshavare också, och då behöver vi som, att många vuxna är med och är medvetna om "detta händer"/.../ "Vad kan vi göra?" /.../

F4 och F5 beskriver sin uppfattning om vikten av att samverka och diskutera i arbetslaget samt vikten av att kartlägga de barnen som är involverade i en situation där exkludering uppstår för att verkligen förstå vad det är som händer och varför. F5 tar även upp att i vissa situationer är det viktigt att även koppla in rektor, vårdnadshavare och specialpedagog för att enligt vår tolkning få en djupare förståelse för situationen och kunna hantera den på ett bra sätt.

F5: För barnen kan ju prata hemma också eller visa tecken eller ibland kan det vara på gården att föräldrar ser eller får höra ofta mitt barn säger ofta att den inte får vara med eller att /.../ "De slår på mitt barn" alltså då får såhär "Okej, vad är det som händer nu?" /.../ så ja, handlingsplan har vi gjort och att man verkligen återkommer till den och jobbar... att det är ett datum för det är så viktigt. /.../ bra att man pratar med vårdnadshavarna /.../ föräldrasamverkan är ju väldigt viktig /.../ Det är ju lite läskigt kan det ju kännas men vi gör ju det för barnens skull /.../ Det är för barnens bästa det är inte för att vi vill sätta någon på plats eller /.../ säga att "ditt barn gör fel", utan det är "Hur ska vi göra det bästa för ditt barn så att den mår bra, och inte exkluderar eller inte blir exkluderad?"

F5 uttrycker en uppfattning om att samverkan med hemmen är en viktig del i arbetet mot exkludering i förskolan. Hen beskriver också att en handlingsplan är viktigt att ha och att denna följs upp. F5 lyfter att det är viktigt att agera för barnens skull, både för den som utsätter någon annan samt den som blir utsatt.

7.2.2 Strategi med regler

F1, F2, F4 och F5 tar samtliga upp att det ibland kan uppfattas som okej att behålla en lek för sig själv och säga nej till någon som vill ha tillträde till leken, om det barnet eller barnen

redan lekar "bra", alltså att de har roligt och leken flyter på. Dock uttrycker förskollärarna att det är en komplicerad situation och ett stort dilemma.

F1: Jo men det beror ju lite då liksom på, vilket sätt jag kan känna att dom exkluderar /.../ om det är ett par stycken som är inne liksom, i att de har en liksom fungerande lek, och de har liksom roligt. Då kan jag tycka att det kan vara okej att få säga att: "nej nu vill inte jag att de här är med". Men det vi brukar säga till barnen då är att "man får gärna säga nej men då säger man nej till alla". Man säger liksom inte nej till enstaka barn utan att då, då säger man nej till vem som helst som kommer och frågar.

F1 lyfter en regel, som vi tolkar att hen uppfattar fungerar för att motverka exkluderande händelser, att om man säger nej till någon att vara med i en lek, då får man säga nej till alla som kommer och frågar. Denna regel tolkar vi finns för att det inte ska bli utpekat mot ett visst barn.

F5: /.../ Det kan vara kompisgungan, det är därför vi kallar den för kompisgungan för att då vet man att där kan man vara, där ska man vara flera /.../ det är ju ibland bara ett barn men det ska vara tillåtande att är det fler som vill gunga. Då får man ge plats för där kan det lätt bli exkludering "nej men nu vill jag vara själv" /.../ Gungan där har vi max fem som får sitta där i och då blir det ju en väldigt tydlig gräns att om någon säger "Nej du får inte vara med" /.../ "Men hur många kompisar är det i gungan nu?" Ja...får man räkna, ja "fyra", "ja men då finns det ju plats för en till om vi flyttar lite på oss så, så blir bekvämt för alla, så får en plats" /.../

F5 lyfter här uppfattningen om att det ofta blir exkluderande handlingar vid något de kallar "kompisgungan". Men genom att ha en regel som säger att gungan alltid kan fyllas på upp till fem så hjälper det barnen att inkludera, det är antalet som bestämmer om någon kan gunga eller ej, det handlar inte om ett specifikt barn som får vara med eller inte.

F2: Det är ju det här som är det stora dilemman /.../ just när det kommer till leken, ska alla alltid få vara med? Och där finns det ju inget rätt eller fel svar så det är jättesvårt /.../ Jag kan ju inte säga att jag har något såhär "det är så här vi gör" för det beror ju lite på, tänker jag också hur den här exkluderingen i sådana fall ser ut, och vad den beror på, men det är ju aldrig okej att ett barn eller flera barn aldrig får vara med eller aldrig får chansen, och där är ju vi rätt så hårda med /.../ Då går vi in och /.../ styr upp lite. Säger att "ja men här får alla vara med" /.../ eller "i samslingen så sitter man bredvid den man sitter bredvid" eller /.../ "här lyssnar vi på alla" /.../

F2 uttrycker att det inte finns ett rätt eller fel svar i en sådan situation, men att de har satt upp regler i vissa situationer att "här får alla vara med" men att i leken är det mer komplext. Vi tolkar att F1, F2 och F5 menar att det underlättar att ha vissa generella regler för att undvika exkluderande händelser.

F4: /.../ Jag tycker också till exempel att två personer kan få leka själva, om de håller på med någonting, och man märker, "men det här vill vi göra". Då, då försöker vi ju kanske förklara det för den tredje, som kommer då, att "Ja men

nu vill de göra det här” och då, då går det bra. Så då styr vi snarare bort den tredje.

F4 uttrycker att hen försöker att förklara för det barnet som vill vara med att nu går inte det, och vägleder då bort det barnet för att göra något annat med den. Vi tolkar att F4 försöker underlätta och göra denna situation av ett “nej” till en odramatisk händelse för alla parter. Att det inte blir en stor negativ sak, utan att ge barnet ett annat roligt alternativ.

7.2.3 Strategi att starta upp något tillsammans med barnet för att locka till sig andra samt hjälpa barnet in i en pågående lek

F1: /.../ då var det två barn som ville gå in i ett rum och då hade de inte hunnit starta en lek och då kan jag tycka det att, men då kan man ju liksom se vilka roller... De skulle leka flygplan och då kunde vi ju liksom ändå fråga /.../ “vem är du i den här familjen?” För det var det de ville leka, “ja men då är vi mormor och morfar”, “ni ska åka flygplan, då är vi redan på semester, ja men då flyger vi” och då liksom kan man ju vara med och hjälpa till lite, så det gäller ju att inte lämna dem för sig själva /.../ här behöver jag gå in och vara med.

F5: /.../ Om jag vet att det är som en rollek de leker /.../ då kan det vara att man får följa med barnet in, och så hjälpa barnet att ja “vad är det ni leker här? För att den här vill väldigt gärna vara med i leken”, då gäller det ju att jag som vuxen är redo, alltså ligger steget före /.../ Då får man ju följa med barnet och höra /.../ “vad leker ni för något?”, “ja Siv säger att hon inte får vara med i leken”, “ja men det är för att den vill vara bebis men jag har redan en bebis” “Okej kan det inte vara två bebisar då” “nej för vi har bara en filt”, då kan det ju vara något sådant, ja men då får man ju hjälpa “ja men då kan vi hämta fler filtar så kan det ju bli fler bebisar”/.../ det gäller att höra /.../ så det inte blir någon ond spiral /.../

Vi tolkar F1 och F5 uttryckta uppfattning ovan som att förskollärare behöver vara närvarande för att kunna hjälpa barnen hitta bättre alternativ till exkluderande handlingar genom att agera förebild som lär dem agera prosocialt.

F2: /.../ när det kommer till leken där jag tycker att det kan bli lite knivigt ibland, om någon då kommer och säger att “jag får inte vara med”. Vet man inte riktigt varför det sägs så är det, kan det vara ibland vara svårt att ta ställning till hur man ska agera, men /.../ där ligger ju på oss att vi får vara uppmärksamma och vara med eller nära, så att man ser vad som händer /.../ och förstår vad som händer, och så får man ju stötta /.../ Man får ju följa med och hjälpa till och försöka prata /.../ ställa rätt frågor och se... Försöka bena ut vad det är som har hänt /.../ eller varför det blir så /.../

Förskollärarna ovan uttrycker hur de hjälper barn in i en lek, genom att ta reda på vad leken handlar om samt vilka roller som kan vara tänkbara. De uttrycker att de vill stötta barnen genom att skapa förståelse för det sociala samspelet. Detta tolkar vi att de gör genom att ge rimliga roller till barnen i lekarna samt bidra med material så att det barnet som vill delta kan släppas in i leken. F2 lyfter komplexiteten i när ett barn kommer och säger att hen inte får

vara med, att man som pedagog måste vara lite försiktig innan man tar ställning och behöver bena ut vad orsaken är till att det här barnet inte får vara med.

F1: Ibland har vi försökt att så här att: "men då går du och jag startar upp någonting" för att göra den kompisen lite attraktiv att så här: "men här händer det något kul kring den här", och då kan det ju ibland med de andra barnen, vill följa med /.../ med de äldre får man ju liksom problematisera och diskutera lite mer. Där tar ju konflikthanteringen liksom, ja... Ett bredare perspektiv.

F1 beskriver att när hen ser att ett barn är utanför eller exkluderas så startar hen upp något spännande med det barnet för att locka till sig andra barn, hen beskriver att det är i syfte att göra det barnet lite attraktivt hos de andra.

7.2.4 Jobba på gruppnivå samt stärka individen, närvarande pedagog, förebyggande arbete

F2: /.../ Om man ser det så måste man ju agera /.../ Man kanske får börja jobba med någon form av kompisstema eller liksom försöka stärka den individen som då kanske inte blir inbjuden. Att man försöker lyfta den och på på det sättet också kanske då locka så att den här personen då blir intressant /.../ att man liksom lyfter det barnets positiva och starka sidor tänker jag /.../ liksom det här "Wow kolla vad du kan!" ja men så här att man verkligen, så att andra också får upp ögonen /.../

F2 uttrycker sin uppfattning att om hen ser att ett barn exkluderas återkommande så måste man agera. Hen föreslår då strategin att arbeta med kompisstema för att stärka och lyfta det barnets positiva sidor inför gruppen för att göra det barnet mer intressant och därmed en mer attraktiv lekkamrat. Även F1 i citatet under rubriken ovan lyfter uppfattningen om att man behöver lyfta och stärka individen.

F3: /.../ det är så situationsbetingat /.../ ibland kan man kanske lyckas lösa sådana situationer genom att använda sig av musik till exempel, och att man ska göra saker ihop, eller att man gör samarbetsövningar /.../ att vi lite styr upp dem så att de hamnar med olika barn och olika kompisar /.../ att det ligger mycket på oss att vi får vara med och styra även om liksom man vill att barnen ska göra fria val, så kanske man inte hanterat det riktigt just nu /.../ jobba på ett sätt som gör att vi pratar om att alla inkluderas /.../, man liksom på något sätt jobbar för samspel och, och att vi alla är en del av sammanhanget här /.../

F3 lyfter att lösningar ofta är situationsbetingade och att det inte finns en och samma metod som funkar alla gånger. Utan man får pröva sig fram varje gång tills man hittar en metod som fungerar just för den specifika situationen, och det ansvaret ligger hos pedagogerna.

F4: /.../ om det har att göra med liksom härskartekniker /.../ då försöker vi ju prata om det /.../ både i gruppen i stort, och sen försöker hantera det i den konflikten som det uppstår också förstås, men att mycket försöker vi ju arbeta förebyggande eller underlättande /.../ Att vi stöttar barnen i deras gemensamma lek och försöka hjälpa dem som, som kanske är lite utanför /.../

vi försöker väl arbeta både med dem som exkluderar och den som är exkluderad och på olika vis försöker vi ju skapa konstellationer som är bra, och vi försöker prata med alla inblandade.

F4 lyfter att hens strategi är att försöka kommunicera med barnen direkt när konflikten sker men även att hen försöker jobba förebyggande. F4 uttrycker att de strävar efter att stötta och hjälpa både de barn som exkluderas och de som utför exkluderingen.

7.2.5 Gruppkonstellationer som strategi

F5: /.../ dels att man, vi delar in oss i mindre grupper /.../ så att vi är närvarande och kan se och försöka förhindra i den mån vi kan.

F5 beskriver att de delar in i mindre grupper så att de kan se mer och har större möjlighet att förhindra att exkludering sker.

F3: /.../ att de stöter bort någon eller att någon inte får vara med, men det kan ändå vara att man kanske ändå tycker bättre om någon /.../ man upplever att han är lite mer "min bästa kompis", eller så där, och då att det är naturligt ibland. Ibland kan bli att de söker sig till varandra och då blir det något barn som kanske också gärna vill vara med, men som inte har den rollen eller platsen lika naturligt i den konstellationen, fast inte att det som sagt var blir, blir utstötande på det sättet, men att jag som vuxen och pedagog kan se det liksom, och att man då får hjälpa in den också där /.../ Vi delar också in dem i olika grupper att man inte var i samma utan att man hamnade i konstellationer med alla barnen någon gång /.../ vi tänkte skulle liksom leda till att man kanske hittar andra kompisar och att man också ser att man kan ha kul tillsammans med flera, att det inte skapar det här att någon inte får vara med utan "nu hamnade vi ihop och då kan vi lika gärna /.../ leka likadant som Pelle, Anna och Simon när jag var med dem" /.../

F1: /.../ Vi har gjort lekgrupper ibland för att para ihop andra, alltså de som säger "nej" till de som får det där "nejet", att de får göra någonting.

Vår tolkning är att F3 antyder att hen inte ser agerandet ovan som tecken på exkludering, utan beskriver att det existerar fasta kompisgrupper av naturliga skäl, som vissa barn har svårt att ta sig in i. Hen beskriver fortsatt att hen som pedagog ser att ett barn vill ta sig in i leken, och då behöver hjälpa till med det. Både F1 och F3 förklarar sin uppfattning, att man kan hjälpa till genom att skapa olika gruppkonstellationer för att förhindra exkludering och möjliggöra för fler kompisrelationer.

7.2.6 Auktoritativ ledarroll som bidrar till prosociala beteenden, positivt gruppklimat

F1: /.../ att liksom vara en tydlig liksom ledare /.../ det är okej att ha sina känslor, alltså att vilja säga nej, men att också såhär kunna sätta det i andras perspektiv också att så här "hur kommer det kännas för dig nästa gång du får det där nej?" /.../ man får också vara beredd att man kan få ett nej nästa gång, att nästa gång kan det vara någon annan som vill ha sin lek i fred /.../

F1 uttrycker ovan att om man säger nej till någon behöver man vara beredd på att nästa gång kan man själv få ett nej till ett inträde till en lek. F1 beskriver även hur hen försöker vidga barnens perspektivtagande genom att ställa frågan "hur kommer det kännas för dig nästa gång du får det där nej?". Vi tolkar också att hens uttalande visar på respekt inför alla barnens olika känslor och viljor.

F2: /.../ Jag tror ju inte att barn är elaka någonstans utan man hamnar i mönster, precis som man lika gärna kan göra som vuxen, och så bara att de /.../ lite /.../ saknar förmågan att reflektera över varför de gör som de gör, och varför de säger som de säger. Det är bara något de gör, så då tänkte jag då behöver man också liksom kanske hjälpa dem att se det positiva hos alla /.../

F2 uttrycker en uppfattning om att barn ibland inte har en lika utvecklad förmåga att reflektera över sitt handlande i vissa situationer och att hen då som pedagog behöver stötta barnen i detta.

F4: Det bästa är nästan om, om jag själv är med och stöttar aktivt. Alltså visar hur jag gör som person, det funkar nog generellt bättre än ord /.../ jag kan också gå in i leken och vara med /.../ och vara en aktiv ledare i leken, och visar hur man gör, som ledare eller högst i hierarkin, och gå före och visa tänker jag ...att det är väl en viktig insats som vi kan göra.

F4 lyfter uppfattningen att det fungerar bättre att visa konkret hur man bör och kan agera istället för att tala om och diktera för barnen vad de ska göra.

7.2.7 Temaarbete i syfte att stärka gruppen, barnlitteratur och rollspel

F3: /.../ då jobbade vi utifrån ett material "Snick och Snack" /.../ då handlar det ju om vänskap och också om likheter och jämställdhet och det är ganska mycket saker som ingår i det materialet/.../

F1: /.../ "djuren på djuris", /.../ det har vi liksom jobbat med /.../ så har vi jobbat /.../ med ett material som heter "Start och stegen" som också har med känslor och socialt samspel att göra. Så då har vi liksom använt det materialet också kring alltså /.../ att ta, ta ur situationerna ur där och då /.../ det behöver inte generellt vara att "nu pratar vi om er" utan nu alltså är det här är lite ovanifrån /.../

F5: /.../ sen tidigare har vi också jobbat med/.../ tema vänskap att man pratar mer om det, och då finns det jättemycket bra att använda sig av. UR har olika handledningar som "Djuren på djuris". Där handlar det ju om att inte få vara med, det finns mycket barnlitteratur. /.../ någon gång har ju vi fått, vuxna fått göra något rollspel och där barnen liksom "nej men vad taskigt" "ja, här fick inte jag vara med" att man synliggör det och pratar om det /.../ det är ju viktigt att alla i arbetslaget är med.

F1, F3 och F5 beskriver alla att de använt sig av barnlitteratur och material i arbetet mot exkludering i förskolan. F5 talar om att de vuxna ibland också får göra rollspel i syfte att

utveckla barns förmåga för empati. Genom att se rollspel väcks tankar hos barnen som inspirerar till frågor och diskussion om hur man skall vara.

F1 uttrycker uppfattningen om att genom litteraturmaterial kan man prata om ämnet generellt utan att peka ut någon specifik person.

7.3 Förskollärares uppfattningar av resultatet utifrån deras strategier

F3: /.../ det var ett barn som gärna styrde och ställde /.../ då jobbade vi med det materialet och det blev väldigt bra, och där fick man in jättemycket bitar och då använder vi den här boken som grund och det fanns även sånger till det här och det fanns ramsor, och vi var ute, och vi var inne och vi var i skogen. /.../ så det det blev faktiskt väldigt bra och det var också just att ha ett material och luta sig emot, och en bok var väldigt positivt tycker jag /.../

Här lyfter F3 sin uppfattning av att arbeta med materialet "Snick och Snack". Hen uttrycker att det var skönt och positivt att ha en bok eller ett material att luta sig emot i arbetet mot exkludering i förskolan, och att det fungerade bra.

F5: /.../ att man möter barnen lågaffektivt, och att hålla igen sina känslor. För det upplever jag själv, när jag ser att någon exkluderas. Min första reaktion kan vara /.../ "vad håller de på med" och då vill ju jag bara in dit "stopp!" när man egentligen, "vänta" att backa lite. /.../ ibland behöver man reagera fort /.../ men oftast är det ju bäst att vara lugn och verkligen lyssna "vad är vad är det som händer här?"/.../

F5 uttrycker här uppfattningen om att bemöta barnen lågaffektivt är en bra strategi, och att det är bra att backa lite från situationen och lugnt och sansat lyssna in vad det är som händer innan man agerar.

F1: /.../ generellt kanske det är dåligt att /.../ det barnet som säger nej, ta ur den ur leken /.../ Det fungerar mer i att så här "men vi går med in" och så får man försöka vara med och liksom lotsa i leken då och hjälpa till att ge roller och så kanske man inte alltid vill ta för stor plats som pedagog. Alltså man vill ju låta de köra liksom, få styra flödet, men att man kan vara med liksom diktera lite /.../ så kan man kanske sakta liksom backa ut sen när man märker att det fungerar. /.../ vara med och försöka vara lyhörd /.../ försöka tolka vilken /.../ intention exkluderingen blir i /.../

F1 uttrycker att en god strategi är att gå med in i en lek och försöka vara med och lotsa och stötta barnet i den, samt att vara lyhörd. Förskolläraren lyfter uppfattningen att det fungerar dåligt att straffa det barnet som exkluderar genom att ta ut den ur leken. Hen förklarar också att hen försöker tolka vilken intention som ligger i exkluderingen.

F2: /.../ när man fått tillsägelser mer eller liksom mer så här, "att nu, nu gör du så här nu leker du med den" och "nu gör du så här" /.../ Jag tänker för att det ska till ett lärande /.../ att man ska behöva rannsaka sig själv, hur man ska säga, så behöver man ju förstå varför, eller vad det är man har gjort fel.

F4: /.../ Jag tycker inte det fungerar att bara gå in och säga till en människa, att sluta med det /.../ det är ungefär som att kräva att någon ska säga förlåt. Alltså det funkar inte så bra /.../ att jag /.../ säger till och eller kräver någonting av en person som inte är med, eller som inte förstår, och sen släpper det... det funkar dåligt /.../

Vi tolkar att F2 uppfattar att det som fungerar i en exkluderande situation är att barn behöver få förklarar för sig varför deras agerande inte är okej. För att det ska till ett lärande, så behöver barnen förstå varför man bör göra så eller så. Både F2 och F4 uttrycker ovan sin uppfattning att det inte fungerar att auktoritärt tala om för barnen hur de skall göra i situationer där de exkluderar någon utan någon vidare förklaring till varför.

F5: /.../att jag som vuxen kommer in och lägger mig i för fort. Oftast att man kan ha en föreställning att "ja nu gör de detta då, för detta har hänt förut" då tror man att det händer igen. Och det är också det här med att stanna upp. Ja och sen också, det beror på vilken situation, det här med exkludering det kan ju vara har barnet en dålig dag idag? Är den trött? Hungrig? Gjorde den någonting som gjorde att den blev exkluderad? Hur kan vi hjälpa den? "Behöver du fruktbit?" För att höja humöret och så plötsligt så kan den vara med i leken /.../

F5 uttrycker att hen uppfattar att det är en mindre bra strategi att lägga sig i situationen för fort eftersom man som vuxen kan ha förutfattade meningar om vad det är som sker, eftersom man tror sig ha sett situationen förut. Vi tolkar F5s utsaga som att hen visar på en medvetenhet att varje situation är unik och behöver därför analyseras på nytt varje gång. Hen ger också uttryck för att man ibland behöver tänka bortom det som konkret sker i en situation, och att ett agerande kan komma sig ur att barnet har andra behov än vad det ger uttryck för.

F3: /.../ man kan ju börja med en metod /.../ men att man märker att det här funkar liksom inte, utan vi får göra någonting annat /.../ I någon situation funkade den metoden med en gång, medan i någon annan situation fick man testa sig med tre, fyra innan man tycker att man har fått ett resultat/.../

F3 uttrycker uppfattningen att en metod som fungerar i en situation inte för den skull behöver fungera i någon annan.

Den dominerande uppfattningen som vi tolkar framkommer av förskollärarnas utsagor gällande hur deras strategier fungerar är att vara lite mer auktoritativ än auktoritär i sin ledarroll samt att handla prosocialt. F5s uppfattning är att det är mer effektivt att bemöta barn lågaffektivt samt se situationerna lite utifrån. F2 och F4 lyfter att för att barn ska kunna ta till sig ett lärande kan man inte vara den auktoritära läraren vid sådana här tillfällen, som talar om hur det ska vara utan att det ges en förklaring, eftersom barnen behöver lära sig förstå vad det är som gick snett och varför deras handling inte är ett accepterande agerande. Ingen av förskollärarna uttrycker uppfattningen om att använda straff som metod i sådana här situationer utan de visar på lyhördhet och att försöka reda ut vad som hänt för att hjälpa barnen agera inkluderande. Det visar på att variationen av uppfattningar speglar en enstämmighet, det finns inte några större motsägelser i förskollärarnas utsagor om goda strategier och förhållningssätt.

8 Slutdiskussion

I detta avsnitt kommer studiens resultat att diskuteras i relation till tidigare forskning inom fältet, utifrån de frågeställningar och syfte som studien bygger på. Resultaten av vår studie presenteras i avsnitt som sorterats utifrån de mönster som framkommit i del 7. Vidare kommer studiens relevans för yrkesutövningen att diskuteras och förslag på vidare forskning inom området kommer att lyftas fram.

8.1 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av olika situationer där exkludering mellan barn förekommer?

Alla förskollärare tar upp exempel där deras uppfattning visar på relationell aggression, de exempel som visar detta är främst uteslutande ur lek och ur sociala grupper (Thornberg, 2020; Raisor & Thompson, 2014; Tanrikulu, 2020; Levine & Tamburrino, 2013). Detta stämmer överens med det Levine och Tamburrino (2013) lyfter, att relationell aggression är en av de vanligast förekommande aggressionerna i förskolan. Samtliga förskollärare kopplar exkluderande handlingar till olika leksituationer, och framför allt rollekar. Det som förskollärarna uppfattar som orsaker till exkludering är att barnen utforskar det sociala samspelet. F4 beskriver att det vanligaste hen ser som exkludering i förskolan är att barn vill visa att de är över något annat barn i hierarkin, vi tolkar att det kan relateras till Olweus (1994) definition av mobbning, där en obalans av makt kan vara en orsak till mobbning om det får fortgå mot en och samma individ över tid.

8.1.1 Lek

F1 uttrycker att hen uppfattar att barn säger nej för att utforska det sociala samspelet och sin egen makt, genom att stärka sitt nej, men även förstår att det kan ses som en exkluderande handling. Det tolkar vi stämmer överens med det Thornberg (2020), Raisor och Thompson (2014), Tanrikulu (2020) samt Levine och Tamburrino (2014) beskriver, att exkludering ur lek är tecken på relationell aggression. F1 uttrycker en uppfattning om att exkluderingen kan vara osynlig vilket Söderström och Löfdahl Hultman (2017) också beskriver, att exkludering mellan barn ofta är gömt. F1 uppfattar att barn inte alltid säger "nej du får inte vara med" utan i stället förmildrar exkluderingen genom att säga "nu gör du och jag någonting", alltså att man inte uttryckligen säger nej till någon men man utesluter genom att exempelvis medvetet gå iväg med en kamrat och inte bjuder in fler. Detta kopplar vi till det Sheldon (1996) beskriver som double voicing, vilket innebär att bädda in den egentliga intentionen att exkludera någon. Smith-Bonahue et al. (2015) skriver om det kompetenta barnet, som med stora sociala färdigheter kan gömma och linda in exkludering på ett sätt som gör den svår att upptäcka för pedagoger, just för att de är så skickliga i hur de uttrycker sig.

8.1.2 Vuxenstyrda situationer såsom samling eller matsituationer

F2 uttrycker uppfattningen om att "man lyssnar inte på alla barn" bara på vissa. Det tyder på relationell aggression i form av ignorering som författarna nämner som en exkluderande handling (Thornberg, 2020; Raisor & Thompson, 2014; Tanrikulu, 2020). F2 uttrycker även uppfattningen om att barn säger taskiga saker ibland, så som vem en inte vill sitta bredvid i samlingen, vilket vi tolkar tyder på verbal aggression som innebär att säga otrevliga saker till eller om någon som kan vara kränkande (Tanrikulu, 2020; Thornberg, 2020).

Alla förskollärare tar upp att det är i leken som exkluderande handlingar förekommer mest, och då framför allt i rollekar. Detta är i linje med det resultat som framkom i Tanrikulus (2020) studie att exkludering skedde då vuxna inte var närvarande, vanligtvis under fri lek. Det framkommer också i förskollärarnas utsagor att det förekommer vid mer styrda situationer såsom i samlingen och vid matsituationer.

Ytterligare en uppfattning som förskollärarna lyfter är att exkludering kan vara gömt och svårt att upptäcka. Smith-Bonahue et al. (2015) beskriver att förskollärare och andra vuxna ofta medvetet eller omedvetet förstärker relationell mobbning hos barn som är språkligt skickliga, dessa barn är ofta väldigt omtyckta av både barngrupp och vuxna. Barn med dessa förmågor är duktiga på att linda in relationella aggressioner så dem inte syns lika tydligt, oavsett om någon pedagog finns i rummet eller ej. Det skulle exempelvis kunna vara om ett barn råkar välla en kompis klosstorn, och kompiserna då säger att ”om du gör så, får du inte komma på mitt kalas”, eller ”då är inte jag din kompis längre”, och så tillrättavisar förskolläraren det barnet som vält tornet, men uppmärksammar inte den exkluderande handling som det andra barnet gjorde genom att säga att den inte får komma på kalas eller att man inte vill vara dennes kompis. För att upptäcka den behöver man veta om hur den osynliga exkluderingen kan se ut. Först då kan man vara en närvarande pedagog med möjlighet att inte omedvetet förstärka eller godkänna det beteendet hos barn. Om vi godkänner relationell aggression som metod genom att inte anmärka på den, så kan barn uppfatta att det är en strategi som fungerar för att nå sina intentioner. Det kan göra att andra barn också ser detta beteende som en väl fungerande strategi som de då tar efter enligt Goldstein et al. (2001).

Svårigheten blir då menar vi att 1) upptäcka den gömda exkluderingen samt 2) förstå hur den kan se ut, så att vi som förskollärare och vuxna inte omedvetet godkänner och förstärker den. Därför menar vi att det är viktigt att ha kunskap om vad mobbning är och hur den gestaltar sig i förskolans värld, för att kunna se tidiga tecken på den och därmed aktivt kunna arbeta mot den.

8.2 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar av hur situationer av exkludering mellan barn kan hanteras, både vid enstaka händelser och när det händer återkommande?

8.2.1 Kommunicera i arbetslaget, kartläggning, handlingsplan och samverkan

F4 och F5 beskriver sin uppfattning om att det är viktigt att kommunicera och samverka i arbetslaget, och koppla in rektor och specialpedagog vid behov. De beskriver också vikten av att kartlägga de barnen som är involverade i en situation där exkludering uppstår, för att verkligen förstå vad det är som händer och varför. Smith Bonahue et al. (2015) hävdar att det viktigaste för att förhindra relationell aggression är att skapa ett positivt gruppklimat, och för att kunna göra detta behövs kännedom om den sociala dynamiken och relationerna i barngruppen. Författarna menar vidare att det är när förskollärare förstår varför, hur och när det sker som man kan agera för att motverka mobbning, vilket vi anser F4 och F5 ger uttryck för, när de kartlägger barn och samverkar i arbetslaget. Johansson (2011) menar att vuxnas barnsyn speglas i deras förhållningssätt och att vuxna i förskolan behöver ha en syn på barn som medmänniskor. Att genuint försöka förstå barns perspektiv och intentioner. Hon menar att en samspelande atmosfär skapas genom en lyhördhet och respekt för barnen, med barnens bästa för ögonen vilket vi kopplar till det som sker i situationen som F4 och F5 beskriver.

F5 uttrycker även en uppfattning om att samverka med hemmen är en viktig del i arbetet mot exkludering i förskolan. F5 uttrycker att det kan vara läskigt och obekvämt att, som vi tolkar det, prata med de vårdnadshavare som har ett barn som utför exkludering och samtala kring det, och poängterar då vikten av att förmedla till vårdnadshavarna att syftet inte är att sätta någon på plats utan man har de här samtalen för barnets skull och barnets bästa i åtanke. Raisor och Thompson (2014) argumenterar för att det är gynnsamt att ha ett nära samarbete med hemmen och tillsammans utarbeta strategier för att stötta barnen i deras socioemotionella utveckling. Även Saracho (2017b) menar att det är viktigt med tidiga insatser för då läggs en bra grund för barnen att utveckla sociala färdigheter, och menar att den omgivande sociala miljön har stor påverkan i detta arbete och här tolkar vi att det gynnas av ett nära samarbete med hemmen.

Repo och Sajaniemis (2015) undersökning visade inte på ett minskande av mobbning för att det fanns en handlingsplan, men resultatet visade att i de förskolor som hade en sådan, så upplevde förskollärarna att de kunde agera i situationer där mobbning uppstod och att de hade ett gott klimat i verksamheten för att förebygga mobbning. Vår studie visar att F5 som lyfte att de hade en handlingsplan, också kände att det var positivt att ha en sådan. Repo och Sajaniemis (2015) rekommendation är att alla förskolor borde ha en handlingsplan mot mobbning, vilket vi är beredda att hålla med om, eftersom Skolverket (2022) uttrycker att varje förskola ska genomföra åtgärder för att förebygga och förhindra kränkande behandlingar samt upprätta en årlig plan.

8.2.2 Strategi med regler

F1, F2, F4 och F5 tar samtliga upp att det ibland kan uppfattas som okej att behålla en lek för sig själv och säga nej till någon som vill ha tillträde till leken, om det barnet eller barnen redan leker "bra", alltså att de har roligt och leken flyter på. Dock lyfter förskollärarna att det är en komplicerad situation och ett stort dilemma. F4 uttrycker att hen försöker ta upp till diskussion att förklara för det barnet som vill vara med att nu går inte det, och vägleder då bort det barnet för att göra något annat med den. F2 uttrycker att det inte finns ett rätt eller fel svar i en sådan situation, men att de har satt upp regler i vissa situationer som "här får alla vara med" men att i leken är det mer komplext. F1 uttrycker en regel att om man säger nej till någon att vara med i en lek, då får man säga nej till alla som kommer och frågar, för att det inte ska bli utpekad mot ett visst barn. F5 lyfter uppfattningen om att det ofta blir exkluderande handlingar vid något de kallar "kompisgungan". Men genom att ha en regel som säger att gungan alltid kan fyllas på upp till fem så hjälper det barnen att inkludera, det är antalet som bestämmer om någon kan gunga eller ej, det handlar inte om ett specifikt barn som får vara med eller inte.

F2 uttrycker att det inte finns ett sätt att göra något på, utan det beror på situationen och det finns inget rätt eller fel svar, i likhet med det Söderström och Löfdahl Hultman (2017) som poängterar att det inte existerar några universella metoder som fungerar. F2 beskriver dock att de har vissa regler som inte beror på situation utan de är fasta, regler så som "här får alla vara med", "i samlingen så sitter man bredvid den man hamnar bredvid" och att alla skall lyssnas på. Det stämmer överens med det Raisor och Thompson (2014) säger om att lära barn att vissa beteenden inte är acceptabla och att man fastställer vissa regler mot mobbning i verksamheten tillsammans med barnen.

F1, F2 och F4 nämner att ibland tycker de att det är okej att barn leker själva, att man inte alltid får vara med inte gör någonting. Vi menar dock att det är viktigt att beakta det som Evaldsson och Tellgren (2009) lyfter att barn ibland designar om befintliga regler i sin omgivning för att passa deras intentioner. Därför menar vi att det är viktigt att reflektera över vilka regler vi sätter och varför samt att vi är uppmärksamma på hur dem faktiskt används av barnen. Thornberg (2020) lyfter att barn gör som vi vuxna gör, och om vi tillåter exkludering i vissa fall blir det ett dilemma och det gör att det blir enkelt för barn att använda sig av den strategi som Evaldsson och Tellgren (2009) nämner, att barn kan utnyttja regeln att passa när de vill exkludera någon. Regeln gör att det även blir svårt för oss vuxna och förskollärare att se när exkluderingen sker medvetet eller omedvetet.

Thornberg (2020) lyfter att om det finns regler som upplevs som rättvisa för barnen så gynnar det ett positivt gruppklimat. Författaren menar även att genom att vara en prosocial rollmodell för barnen så gör det att de anammar dessa prosociala beteenden vilket också gör förskolan till en trygg plats. I relation till detta menar vi att regeln om gungan är en rättvis regel som bidrar till inkludering och att ingen skall känna sig utanför om det är fullt i gungan. Eftersom det finns en allmän regel som säger att det är fullt när det är fem personer så ges barnen inte alternativet att säga nej mot en specifik individ. Vi menar också att det är viktigt som F2 nämner om att ha vissa fasta regler om hur vi är mot varandra i gruppen, för att barnen ska förstå och lära sig att vara goda medmänniskor, och relaterar även detta till Thornberg (2020) om att ha regler som upplevs rättvisa och som gynnar ett positivt gruppklimat.

I det här stycket menar vi att det blir synligt att vår valda metod för studien har tillfört något som kan bidra till kunskapsluckan som finns i forskningen om mobbning i förskolan. Genom intervjuerna med förskollärarna gavs det konkreta exempel på vilka regler man kan använda sig av för att motverka exkludering mellan barn, som vi inte helt fick fram från litteraturen vi studerat, vilket belyser hur viktigt det är ta tillvara den erfarenhet och kompetens som verksamma förskollärare besitter. Vi fick fram detta genom att studera strategier mot mobbning utifrån ett avgränsat område och inte utifrån ett brett perspektiv, detta bidrog till att vi kunde ställa mer konkreta frågeställningar om exkludering i förskolan och därför få fram mer konkreta svar.

8.2.3 Strategi att starta upp något tillsammans med barnet för att locka till sig andra samt hjälpa barnet in i en pågående lek

Förskollärarna F1, F2 och F5 uttrycker hur de hjälper barn in i olika leksituationer, genom att ta reda på vad leken handlar om samt vilka roller som kan vara tänkbara. De hjälper barnen att skapa förståelse för det sociala samspelet och ger rimliga roller till deltagarna samt bidrar med material så att det barnet som vill delta kan släppas in i leken. Vi menar att det är likhet med det Piaget och Inhelder (refererad i Raisor & Thompson, 2014) hävdar, att barn skapar sig förståelse för det sociala samspelet i förhandlingar med andra barn och genom närvaro kan vuxna stötta och tillsammans med barnet träna på strategier för hur man kan närma sig leken. Vi tolkar även att det stämmer in med det Smith Bonahue et al. (2015) menar att förskollärare behöver vara närvarande för att kunna hjälpa barn hitta bättre alternativ till exkluderande handlingar genom att lära barn agera prosocialt. Detta görs generellt genom att vara en prosocial förebild för barnen, men i mer direkta situationer så behövs mer konkreta handlingar och då har förskollärarna en pedagogisk möjlighet att lära ut mer positiva sociala färdigheter.

8.2.4 Jobba på gruppnivå samt stärka individen, närvarande pedagog, förebyggande arbete

Samtliga förskollärare beskriver strategier som på ett eller annat sätt handlar om hur de försöker lyfta de positiva sidorna hos de barn som är lite utanför, för resten av barngruppen, så de får upp ögonen för dessa barn, samt startar upp något spännande med det eller de barnen för att locka till sig andra i gruppen. Vidare beskriver F3 hur hen skapar olika gruppkonstellationer och låter barnen göra olika samarbetsövningar i syfte att de ska upptäcka nya kamratrelationer. Vi tolkar att förskollärarna uttrycker här hur de handlar prosocialt i syfte att stärka både enstaka individer och gruppen i stort. Levine och Tamburrino (2014) menar att detta kan göras genom att uppmärksamma barnen på det positiva med att alla är olika och en god strategi för att motverka mobbning i förskolan är att bygga dessa positiva och inkluderande kamratrelationer. Vilket vi tolkar att förskollärarna gör när de beskriver hur de försöker göra vissa barn lite attraktiva samt lyfta dem för att skapa ett intresse för dem här barnen som ibland hamnar utanför.

F4 lyfter att hen försöker jobba förebyggande mot mobbning, vi tolkar att hen gör det genom att vara närvarande i barnens livsvärldar, vilket innebär att tolka barnens upplevda värld i alla olika situationer utifrån deras erfarenheter och människorna i den (Johansson, 2011). F4 lyfter även att hen hanterar de konflikter som uppstår direkt genom att prata med barnen när det händer, sedan lyfts ämnet i gruppen generellt. F4 uttrycker att de strävar efter att stötta och hjälpa både de barn som exkluderas och de som utför exkluderingen. Repo och Sajaniemi (2015) samt Thornberg (2020) lyfter vikten av att stötta båda parter i en exkludering eftersom det exkluderande beteendet leder till negativa effekter i barnens sociala relationer, utveckling och lärande nu och i framtiden. Utifrån detta menar vi att genom att förstå barnets livsvärld kan vi lättare förstå situationen för att kunna hantera de exkluderande händelserna.

Johansson (2011) menar att en samspelande atmosfär gynnas av att ha en avspänd attityd inför gränsöverträdelser. Det handlar om att inte direkt döma barnet om det gör något opassande, utan att man i stället tar sig tid att lyssna på vad barnet har för intentioner med sitt handlande. Det är också effektivt, enligt Smith Bonahue et al. (2015), att i arbetet med att lära barn prosociala handlingar, uppmärksamma dem gångerna då barn använder sig av dessa. Det tolkar vi att förskollärarna gör när de beskriver hur de försöker lyfta de positiva sidorna hos de barnen som ibland exkluderar eller exkluderas.

8.2.5 Gruppkonstellationer som strategi

F5 beskriver att de delar in barnen i mindre grupper så att de kan få en bättre överblick över vad som sker och har större möjlighet att förhindra att exkludering sker. Söderström och Löfdahl Hultman (2017) lyfter att mobbning är svår att upptäcka eftersom det ofta sker när vuxna inte ser vilket vi menar motiverar F5s agerande.

F3 beskriver en uppfattning om hur hen ser olika fasta kompisgrupper och att vissa barn då har svårare att ta sig in i dessa grupper, av det hen beskriver som naturliga anledningar, att det inte är barn som aktivt utesluter något barn, utan de bjuder bara inte in för de leker redan så bra i sin kompisrelation som redan finns där. F3 beskriver att som pedagog kan hon se att det här sker och försöker då hjälpa in det barnet som vill inkluderas. Vår tolkning är att F3 antyder att hen inte ser det agerandet som tecken på exkludering, detta ligger i linje med tidigare forskning utifrån det Olweus (1994) beskriver att mobbning kännetecknas av: en avsiktlig och upprepning över tid, vilket inte sker i exemplet ovan. Samtidigt kan tolkas att eftersom F3 uttrycker att det existerar *fasta* kompisgrupper så kan man tänka sig att det då

ändå finns en exkludering, men att genom att se det som av en *naturlig anledning* som förskolläraren nämner, så menar vi att det kan finnas en risk att man inte ser exkluderingen eller inte är medveten om att exkluderingen kan vara gömd och osynlig. Denna situation menar vi skulle kunna tolkas så som F1 uttrycker sin uppfattning i punkt 8.1.1, att barn inte alltid säger “nej du får inte vara med” men att man kan gömma eller osynliggöra exkluderingen genom att aktivt inte bjuda in någon eller gå undan. Här menar vi att kunskapen om att exkludering kan vara osynlig och gömd enligt Söderström och Löfdahl Hultman (2017) kan ha betydelse för att kunna upptäcka exkludering. Vi uppmärksammar att F3 dock har en strategi för när ett barn hamnar lite utanför, genom att prova att skapa olika gruppkonstellationer för att ge barnen möjlighet till fler kompisrelationer vilket vi tolkar som ett uttryck för att bygga ett positivt gruppklimat (Thornberg, 2020) som verkar förebyggande för att barn skall känna trygghet.

F1, F3 och F5 uttrycker att de delar in barnen i mindre grupper för att kunna vara mer närvarande som pedagog, samt skapar olika gruppkonstellationer för barnen så att de kan upptäcka nya kompisar. Detta går i linje med det Levine och Tamburrino (2014) samt Thornberg (2020) menar som viktigt i arbetet mot mobbning, att bygga ett positivt gruppklimat genom att stärka relationerna i gruppen.

8.2.6 Auktoritativ ledarroll som bidrar till prosociala beteenden, positivt gruppklimat

F1 uttrycker att om man säger nej till någon behöver man vara beredd på att nästa gång kan man själv få ett nej till ett inträde till en lek. Författarna (Smith-Bonahue et al., 2015; Levine & Tamburrino, 2014; Saracho, 2017b; Raisor & Thompson, 2014; Taner Derman, 2017) belyser att som pedagog är det viktigt att uppmuntra barn att handla prosocialt och låta barnen utveckla sin empati för andra genom att arbeta med attityder och värderingar som vi tolkar sker när pedagogen ställer frågan “hur kommer det kännas för dig nästa gång du får det där nejet?”.

F2 beskriver att hen är av uppfattningen att barn inte är elaka utan att de hamnar i mönster och saknar förmågan att reflektera över sina handlingar i vissa situationer och att hen då behöver stötta barnen i detta och hjälpa barnen se det positiva hos alla. Det tolkar vi speglar den barnsyn som Johansson (2011) beskriver om att behandla barn med respekt och att se barn som medmänniskor. Att använda sin kunskap med hänsyn för barnets bästa och hjälpa dem att reflektera över sitt eget handlande.

F2 uttrycker att man behöver lyfta barnens positiva sidor vilket är i linje med det Levine och Tamburrino (2014) skriver om att utveckla barnens attityd och värderingar genom att uppmärksamma barngruppen på det positiva med att alla är olika och acceptera varandra för dem man är.

F4 uttrycker uppfattningen om att det fungerar bättre att visa konkret hur man gör och kan agera i stället för att tala om och diktera, vilket hör ihop med den prosociala rollmodellen som innebär att handla med hänsyn för andra på ett sätt som inspirerar barnen till att göra likadant (Smith-Bonahue et al., 2015). Det F2 och F4 uttrycker kan också knytas till den auktoritativa ledaren som främjar struktur men har en hög tilltro till barn som självständigt agerande individer (Thornberg, 2020).

8.2.7 Temaarbete i syfte att stärka gruppen, barnlitteratur och rollspel

F1, F3 och F5 beskriver alla att de använt sig av barnlitteratur och material i arbetet mot exkludering i förskolan. Griffin Freemans (2013) studie visar på att arbeta med barnlitteratur har en positiv effekt i arbetet mot mobbning i förskolan. Levine och Tamburrino (2014) samt Raisor och Thompson (2014) menar att barnböcker kan vara ett hjälpmedel i att få igång diskussioner med barnen om vad mobbning kan innebära, hur det kan hanteras eller kännas. Genom barnböcker kan barnen från en tidig ålder få erfarenheter av att människor är unika, har olika bakgrunder och kulturer som skiljer sig från deras egen, och förskollärare kan skapa en nyfikenhet och positiv inställning till den mångfald som finns i barnens omgivning och ute i världen.

F5 uttrycker uppfattningen om att de vuxna ibland också får göra rollspel i syfte att utveckla barns förmåga för empati, då det väcker tankar hos barnen som får dem att reflektera och blir utgångspunkt för diskussion. Raisor och Thompson (2014), Griffin Freeman (2013) samt Saracho (2017b) argumenterar för användandet av rollspel i arbetet mot mobbning. De beskriver att genom att barnen får rollspela kan de öva praktiskt på hur och vad man kan säga i olika situationer där mobbningsbeteenden förekommer och de ges möjlighet att förstå andras perspektiv.

8.3 Hur uttrycker förskollärare sina uppfattningar om resultatet utifrån deras strategier?

F5s uppfattning är att det är mer effektivt att bemöta barn lågaffektivt samt se situationerna lite utifrån. F5, F1, F2 och F4 ger alla uttryck för uppfattningen om att vara mer auktoritativ än auktoritär i sin ledarroll, det fungerar bättre vid sådana här situationer. Det ligger i linje med det Thornberg (2020) beskriver, om den auktoritativa ledaren som är lyhörd och stödjande med hög tilltro till barnen, medan den auktoritära ledarstilen innebär en ledare som inte lyssnar på barnen och som ser sig själv inneha dem rätta svaren. F2 lyfter att för att barn ska kunna ta till sig ett lärande kan man inte vara den auktoritära läraren vid sådana här tillfällen, som talar om hur det ska vara utan att det ges en förklaring, eftersom barnen behöver lära sig förstå vad det är som gick snett och varför deras handling inte är ett accepterat agerande.

F1 beskriver hur hen försöker tolka i vilken intention exkluderingen sker, genom att gå med in i leken. Vi tolkar att F1 visar en lyhördhet mot barn genom att genuint försöka förstå orsaken till deras handling, i stället för att direkt tillrättvisa en exkluderande handling, vilket vi menar är en viktig komponent för det Johansson (2011) beskriver som en samspelande atmosfär. En samspelande atmosfär kännetecknas av att ha en avspänd attityd inför gränsöverträdelser, vilket vi menar F1 visar i citatet. Ingen av de andra förskollärarna uttrycker heller uppfattningen om att använda straff som metod i sådana här situationer utan de visar på lyhördhet och att försöka reda ut vad som hänt för att hjälpa barnen agera inkluderande. Det kan relateras till det Repo och Sajaniemi (2015) samt Taner Derman (2017) beskriver om att straffmetoder endast leder till ännu fler aggressionsbeteenden hos barn, och att barn i stället tar till sig de beteenden som läraren har, om läraren agerar som en förebild och bidrar till ett klimat präglad av värme och kärlek så påverkar det barnens beteenden.

F5 tar upp en uppfattning om att inte vara för snabb i att agera eftersom man lätt kan handla utifrån tidigare erfarenheter och därmed handla utifrån förutfattade meningar. Hen uttrycker istället att man behöver fundera kring vad situationen kan bero på, och tar upp exemplet att

barnet kanske behöver energi eller är trött. Vi tolkar att hen ger uttryck för att man ibland inte kan se direkt vad ett beteende kan bero på, utan att man behöver fundera bortom det som konkret händer. Att det F5 säger speglar en barnsyn av att se barn som medmänniskor. Hen ger uttryck för att försöka förstå barnens livsvärld, intentioner och perspektiv i enlighet med Johansson (2011). Genom att förstå barnets behov i situationen kan barnet hjälpas in i leken.

F3 uttrycker uppfattningen att en metod som fungerar i en situation inte för den skull behöver fungera i någon annan, utan man behöver vara öppen för att pröva flera. Denna uppfattning ligger i linje med det Söderström och Löfdahl Hultman (2017) poängterar om att det inte existerar några universella metoder som fungerar i alla lägen.

F3 tar upp sin uppfattning om att arbeta med materialet "Snick och Snack". Förskolläraren hade uppfattningen att det var skönt och positivt att ha en bok eller ett material att luta sig emot i arbetet mot exkludering i förskolan, och det fungerade bra. Användandet av barnlitteratur i syfte att motverka mobbning i förskolan menar vi är ett bra verktyg eftersom Griffin Freemans (2013) studie visade på att barns strategier att använda sig av mot mobbning ökade efter arbetet med barnlitteratur.

Våra viktigaste upptäckter som framkommit i diskussionen utifrån förskollärares uppfattningar är att det inte finns några universella metoder för hur man skall arbeta mot mobbning i förskolan. Det gäller att pröva sig fram med olika strategier. Vi upplever att de strategier som uppkommit i vår studie, är att arbeta med rollspel, barnlitteratur, rättvisa regler, att vara en prosocial rollmodell samt att se barn som medmänniskor och vara varsam om deras integritet och sträva mot att försöka förstå deras livsvärld både för den som exkluderar och exkluderas. Det har också framkommit att det är viktigt att ha en god samverkan med alla de vuxna som omger barnet. Dessa är alla goda vägar för att motverka mobbning i förskolan. Det är av stor vikt att veta var, när och hur det sker exkluderande situationer för att kunna rikta blicken åt rätt håll och få syn på det. I vår studie har det framkommit att leken är den plats som förskollärare uppfattar att det främst uppkommer exkludering mellan barnen, det gör att det är viktigt att man är närvarande och lyhörd även under den fria leken.

8.4 Studiens relevans för förskollärares yrkesutövning samt didaktiska implikationer

I vår studie ville vi ta reda på vad de förskollärare som jobbar och är verksamma i förskolan har för konkreta strategier för att motverka exkludering och därmed mobbning i förskolan. Genom metodvalet att intervjua förskollärare, samt att bryta ner begreppet mobbning, så fick vi fram konkreta exempel på strategier, vilket har stor relevans för vår kommande yrkesutövning i arbetet mot mobbning i förskolemiljön.

Mobbning är ett komplext fenomen som inte är så lätt att upptäcka eftersom det består av många små upprepade händelser över tid (Olweus, 1994), och kan gestalta sig på många olika sätt (Raisor & Thompson, 2014; Thornberg, 2020; Levine & Tamburrino, 2014; Saracho, 2017b; Tanrikulu, 2020).

Syftet med denna studie har varit att ta reda på ett antal förskollärares uppfattningar om när, var och hur de upplever att exkludering sker mellan barn i förskolan. Samt att ta reda på deras uppfattningar om vilka strategier de använder sig av för att stoppa och förebygga händelser där barn exkluderas av sina kamrater. Studieresultatet kan hjälpa förskollärare att upptäcka

och rikta blicken mot olika händelser som kan riskera att utvecklas till mobbning, och på så sätt kunna få kunskap om hur förskollärare kan motverka och förebygga att det sker. Griffin Freeman (2013) lyfter att det råder brist på vuxet ingripande i dessa situationer men att det tillhör förskollärares och lärares viktigaste uppgift att vårda de etiska idealen hos de barn som de kommer i kontakt med. Vår studie kan vara ett bidrag till kunskap för att kunna sträva mot läroplanens mål (Lpfö18, 2018) om att utbildningen skall lägga grunden för ett växande intresse och ansvar för en hållbar social utveckling, att barnen ges förutsättningar att utveckla förmåga att fungera enskilt och i grupp, hantera konflikter, förstå rättigheter och skyldigheter samt att ta ansvar för gemensamma regler. Studien kan också motivera till samverkan i arbetslaget samt med hemmen för att förebygga diskriminering och kränkande behandling bland barnen, för att som Lpfö18 (2018) framskriver, skapa bästa möjliga förutsättningar för barnen att kunna utvecklas rikt och mångsidigt.

Saracho (2017a) lyfter att begreppet mobbning i förskolemiljöer ser annorlunda ut från den traditionella definitionen eftersom det annars kan bli svårt att upptäcka de tidiga stadierna som börjar redan i förskolan. Mobbning i förskolan definieras därför ofta som exkludering ur lek samt grupper. Det har blivit en viktig insikt i vårt arbete med studien att inte titta på begreppet mobbning i stort utan på de handlingar som kan leda dit, för det är så vi kan få syn på tidiga tecken och har möjlighet att stoppa det i ett tidigt skede. Det är när barnen är små som de lägger sin sociala karta, förskolan är vanligtvis barnens första sociala arena utanför familjen. Det innebär att vi som förskollärare behöver vara uppmärksamma, så att det inte hinner blir ett mönster av exkluderande handlingar, utan att vi uppmuntrar barnen att handla prosocialt (Raisor & Thompson, 2014; Saracho, 2017b). Swärd (2022) menar att eftersom social kompetens är en viktig del i det livslånga lärande är det viktigt att barnen får vara i sociala situationer tillsammans med andra, både positiva samt att lära sig hantera konflikter för att utveckla denna kompetens, men att vi är närvarande och lyhörda. Exkludering kan leda till att barn inte får möjlighet att ingå i sociala relationer, det kan skada deras självkänsla och att de går miste om alla de möjligheter för lärande som leken och det sociala samspelet ger. Vi förskollärare behöver därför säkerställa att alla barn ges möjlighet till att leka, utvecklas och lära tillsammans. För det behöver förskollärare ha kartlagt varje barn och vilka förutsättningar de behöver, samt en kartläggning av hur de sociala relationerna ser ut i barngruppen (Smith-Bonahue et al., 2015). Enligt läroplanen för förskolan Lpfö18 (2018) och skollagen (SFS 2010:800) skall fokus ligga på att omsorg, utveckling och lärande ska bilda en helhet och i detta arbete skall verksamheten utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov. Förskolan ska bygga på de normer, värden och rättigheter som uttrycks i barnkonventionen (UNICEF Sverige, 2018) som innebär att utbildningen skall utgå från barnens bästa och att alla barn skall inkluderas i verksamheten, och inte diskrimineras eller kränkas. Thornberg (2020) lyfter att trygga barn och ett tryggt klimat bidrar till att barn lär bättre.

I denna studie har vi strävat mot att bygga vårt resultat på en vetenskaplig grund. Det praktiska värdet av ett vetenskapligt grundat arbete är enligt Svensson och Ahrne (2015) att det bidrar till att synliggöra olika perspektiv och infallsvinklar av ett fenomen. De skriver att sociala och samhälleliga fenomen, som ju förskoleverksamheten innefattas av, är komplexa, men genom att producera data bidrar man till en bredare förståelse av fenomenet. Genom att undersöka ett fenomen på ett vetenskapligt och systematiskt sätt blir datan inte någons slumpmässiga seende utifrån datainsamlarens livsvärld, utan datan kommer fram i ljuset utifrån en vald teori och metod, som riktar blicken mot sådant man kanske annars gått miste om.

Henningson-Yousif (2020) menar att när man gör en forskningsstudie så betyder det att man utvecklar en förmåga att studera något systematiskt, sakligt och med koppling till en analytisk teori. Det blir en del av ens vetenskapliga kompetens som blivande förskollärare när man gör en sådan här studie, och det gynnar ens egen yrkesutveckling menar författaren. Att inneha en analytisk förmåga är viktigt för yrkeskompetensen inom förskolläraryrket, då det handlar om att kunna analysera verksamheten. Arbetet som genomförs i förskolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, vilket innebär att man måste kunna skilja på eget personligt tyckande och vetenskapligt grundad kunskap (Åkerblom, Hellman & Pramling, 2020).

Eriksson Barajas et al. (2013) skriver att enligt skollagen så ska all utbildning baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet. De förklarar att beprövad erfarenhet innebär att erfarenheter som hämtas ur en professionell verksamhet (förskolan i vårt fall) ska kunna formuleras och prövas. De lyfter även upp ett par kriterier för att något ska få kallas för beprövad erfarenhet, dessa är att den ska vara: dokumenterad och framställd under en längre tid och av många. Utifrån detta resonerar vi att eftersom vi gjort en fenomenografisk studie har den information vi hämtat från förskollärares erfarenheter kring ämnet i vår forskning inte kunnat prövas i praktiken eller uppfyllt ovan nämnda kriterier. Därmed är inte våra resultat tillräckliga för att appliceras som vetenskaplig för förskolans utbildning, men den kan bidra till att få en förståelse för betydelsen av att forska djupare inom området samt vara en inspiration till en större forskningsstudie i framtiden.

8.5 Förslag på vidare forskning

Andra möjliga utformningar av denna studie skulle kunna vara att använda observation som metod för att verkligen se var och när exkluderingen sker mellan barn samt vad förskollärarna använder för strategier för att hantera och motverka den i förskolan. Man skulle då kunna använda sig av Sociokulturell teori för att få syn på hur den diskursiva praktiken påverkar utfallet av mobbning (Wallerstedt, 2020). Dock anser vi att detta upplägg skulle vara alldeles för tidskrävande och inte rymmas inom ramen för studien.

Under processen av studien väcktes frågor hos oss gällande de två motsägelsefulla reglerna att "alla får vara med" och "man får leka själva". Något som vi menar skulle vara intressant att studera mer ingående är vad som händer med gruppklimatet om det är okej ibland men inte alltid? Hur vet barnen när? Thornberg (2020) lyfter att barn gör som vi vuxna gör, och om vi tillåter exkludering i vissa fall blir det ett dilemma och det gör att det blir enkelt för barn att använda sig av den strategi som Evaldsson och Tellgren (2009) nämner, att barn kan utnyttja regeln att passa när de vill exkludera någon. Regeln gör att det även blir svårt för oss vuxna och förskollärare att se när exkluderingen sker medvetet eller omedvetet. Finns det andra regler som motsäger varandra i förskolan värld, varför? Det menar vi kan vara ett förslag på vidare forskning.

Metoden att bryta ner ett begrepp i mindre beståndsdelar kan användas även i andra situationer i förskolan för att skapa sig en djupare förståelse och komma närmare det man vill få syn på och verkligen komma till grunden med vad det handlar om. Exempelvis skulle detta angreppssätt även kunna användas för att forska vidare på och få en fördjupad kunskap om relationell, verbal aggression eller fysiskt våld.

Ett annat förslag kan vara forska vidare på vilka orsaker till exkludering som finns bland barn? Varför börjar barn att exkludera varandra? Hur kommer det sig att det sker så tidigt i människans sociala utveckling? Det är intressanta frågeställningar enligt oss.

9 Referenslista

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G.Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 8-15). Liber.
- Barmark, M., & Djurfeldt, G. (2020). *Statistisk verktygslåda 0: Att förstå och förändra världen med siffror* (Andra upplagan ed.). Studentlitteratur.
- Bjørndal, C. (2018). Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning. (Andra upplagan). Liber.
- Camodeca, M., & Goossens, F. (2005). Children's opinions on effective strategies to cope with bullying: The importance of bullying role and perspective. *Educational Research (Windsor)*, 47(1), 93-105.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Natur & Kultur.
- Eriksson-Zetterquist, U., Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G.Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34-53). Liber
- Evaldsson, A. C., & Tellgren, B. (2009). 'Don't enter – it's dangerous': Negotiations for power and exclusion in pre-school girls' play interactions. *Educational & Child Psychology*, 26(2), 9-18.
- Goldstein, N. E., Arnold, D. H., Rosenberg, J. L., Stowe, R. M., & Ortiz, C. (2001). Contagion of aggression in day care classrooms as a function of peer and teacher responses. *Journal of Educational Psychology*, 93(4), 708-719.
<https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.4.708>
- Griffin Freeman, G. (2013) The implementation of character education and children's literature to teach bullying characteristics and prevention strategies to preschool children: An action research project. *Early Childhood Education Journal*, 42(5), 305-316. DOI: 10.1007/s10643-013-0614-5
- Henningson-Yousif, A.(2020). Forskande verksamhet-tankar om bevekelsegrunder och kunskapsbidrag. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red), *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. (s.293-297). Gleerups
- Iraklis. G. (2020). Early childhood educators' experiences of bullying episodes: a qualitative approach. *European early childhood education research journal*, 28(6) 774–788.
Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/1350293X.2020.1836581>
- Johansson, E. (2011). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. (2., rev. uppl.) Skolverket.
- Johansson, E., & Rosell, Y. (2020). Livsvärldsfenomenologi- att studera människors levda erfarenheter. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red), *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. (s. 73-88). Gleerups

- Levine, E., & Tamburrino, M. (2014). Bullying Among Young Children: Strategies for Prevention. *Early Childhood Education Journal*, 42(4), 271-278.
- Läroplan för förskolan. Lpfö18 (2018). Skolverket. Tillgänglig:
<https://www.skolverket.se/getFile?file=4001>
- Olweus, D. (1994). Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35: 1171-1190.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x>
- Ostrov, J., Murray-Close, D., Godleski, S., & Hart, E. (2013). Prospective associations between forms and functions of aggression and social and affective processes during early childhood. *Journal of Experimental Child Psychology*, 116(1), 19-36.
- Pramling, N. (2020). Vad utmärker vetenskaplig kunskap?. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red), *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. (s.15-38). Gleerups.
- Raisor, J., & Thompson, S. (2014). Guidance strategies to prevent and address preschool bullying. *YC Young Children*, 69(2), 70-75.
- Rennstam, J., & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 220-236). Liber.
- Repo, L., & Sajaniemi, N. (2015). Prevention of bullying in early educational settings: pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23(4), 461-475.
<http://dx.doi.org/10.1080/1350293X.2015.1087150>
- Roseth, C., Pellegrini, A., Bohn, C., Van Ryzin, M., & Vance, N. (2007). Preschoolers' aggression, affiliation, and social dominance relationships: An observational, longitudinal study. *Journal of School Psychology*, 45(5), 479-497.
- Saracho, O. (2017a). Bullying Prevention Strategies in Early Childhood Education. *Early Childhood Education Journal*, 45(4), 453-460.
- Saracho, O. (2017b). Bullying: Young children's roles, social status, and prevention programmes. *Early Child Development and Care*, 187(1), 68-79.
- SFS 2010:800. *Skollag*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokumentlagar/dokument/svenskforfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Sheldon, A. (1996). You can be the baby brother, but you aren't born yet: Preschool girls' negotiation for power and access in pretend play. *Research on Language and Social Interaction*, 29(1), 57-80.
- Skolverket. (2022, 3 november). *Åtgärder mot kränkande behandling*.
<https://www.skolverket.se/https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/atgarder-mot-krankande-behandling>

- Smith-Bonahue, T., Smith-Adcock, S., & Ehrentraut, J. (2015). "I Won't Be Your Friend If You Don't!": Preventing and Responding to Relational Aggression in Preschool Classrooms. *YC Young Children*, 70(1), 76.
- Svensson, L. & Åkerblom, A. (2020). Fenomenografi om undervisning i förskolan. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red), *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. (s.89-106). Gleerups.
- Svensson, P. & Ahrne, G. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. (s.17-31) (2. [utök. och aktualiserad] uppl.). Liber.
- Swärd, A-K. (2022). Introduktion till förskolan- en specialpedagogisk lärmiljö. I A-K. Swärd, & G. Westman Andersson (Red). *Specialpedagogisk verksamhet – för alla barn i förskolan*. (s.19-29). Studentlitteratur.
- Swärd, A-K. & Kimhag, K. (2022). Mobbing och kränkningar i förskolan- ett etiskt problem. I A-K. Swärd, & G. Westman Andersson (Red). *Specialpedagogisk verksamhet – för alla barn i förskolan*. (s.193-201). Studentlitteratur.
- Söderström, Å., & Löfdahl Hultman, A. (2017) Preschool work against bullying and degrading treatment: experiences from an action learning project, *Early Years*, 37(3): 300-312. <https://doi.org/10.1080/09575146.2016.1194374>
- Taner Derman, M. (2017) Early Childhood Education Teachers' Strategies Use in Order to Prevent Aggressive Behaviors in Classes: The Case of Turkey. *Universal Journal of Educational Research* 5(7): 1127-1136. <http://www.hrpub.org.doi: 10.13189/ujer.2017.050706>
- Tanrikulu, I. (2020). Teacher reports on early childhood bullying: How often, who, what, when and where. *Early Child Development and Care*, 190(4), 489-501.
- Thornberg, R. (2020). *Det sociala livet i skolan: Socialpsykologiska perspektiv*. Tredje upplagan. Liber.
- UNICEF Sverige. (2018). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen>
- Wallerstedt, C. (2020). Ett sociokulturellt perspektiv. I A. Åkerblom, A. Hellman & N. Pramling (Red), *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. (s.41-56). Gleerups.
- Åkerblom, A. Hellman, A., & Pramling, N. (2020) *Metodologi för studier i, om och med förskolan*. Gleerups. ISBN 51103167
- Öberg, P. (2015). Livshistorieintervjuer. I G.Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34-53). Liber

Bilaga 1- Intervjuguide

1. Kan du säga något om dig? Hur länge har du varit förskollärare?
2. I vilka situationer kan du se att det förekommer exkludering mellan barnen? Kan du ge olika exempel på sådana situationer.
3. Vad gör du när du ser det?
4. Vad gör du när du ser att olika exkluderande händelser upprepas mot samma individ (barn) flera gånger under längre tid?
5. Vilka av dina metoder fungerar allra bäst enligt dig, att hantera dessa situationer? Både när det händer enstaka gånger och när det händer återkommande?
6. Vad fungerar inte upplever du själv av det du provat?

Bilaga 2 - Tips på material att arbeta med som framgår i vår studie

Material:

Djuren på djuris
Snick och snack
Start och stegen